

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

# ارزیابی و تحلیل شکاف رقابت پذیری اقتصاد ایران

- مقدمه
- تعاریف، مفاهیم و مباحث نظری و مولفه های رقابت پذیری
- روش شناسی پژوهش و ارتباط متقابل مولفه ها و مراحل توسعه و شاخص موزون
- نتایج مطالعه رقابت پذیری جهانی و مولفه های ۱۲ گانه آن برای ایران
- جمع بندی و توصیه های سیاست گذاران

آنچه خواهید خواند...

تاریخ انتشار: مهر ماه ۱۴۰۱

## چکیده مدیریتی

سطح رقابت پذیری مناسب در یک اقتصاد زمانی تحقق می‌یابد که نهادهای کارآمد، زیرساخت‌های توسعه مناسب و گسترده، محیط اقتصادکلان با ثبات، بهداشت و آموزش با کیفیت، مهارت‌ها و دانش تخصصی بالا و با کیفیت، کارآمدی بازار کالا، کارایی و انعطاف پذیری بازار کار، بازار مالی توسعه یافته، سطح بالای آمادگی جذب فن‌آوری، بزرگی اندازه بازارها و تخصصی شدن تجارت، کسب و کارهای پیچیده و توسعه یافته مبتنی بر دیجیتال و نهایتاً خلاقیت و نوآفرینی درون‌زا شده باشد. در این چارچوب، این مطالعه با هدف ارزیابی و شکاف منطقه‌ای و جهانی رقابت پذیری اقتصاد ایران تدوین شده است. برای این منظور، ابتدا چارچوب و مبانی نظری موضوع از ابعاد و زوایای مختلف و روش‌شناسی موضوع بیان شد و سپس نتایج پژوهش تحلیل وضع موجود رقابت پذیری ایران در جهان و مولفه‌های ۱۲ گانه آن و تصویری از وضع مطلوب تبیین و آنگاه راه‌های بهبود رقابت پذیری و مولفه‌ها و متغیرهای اثرگذار بر آن ارائه شد. نتایج مطالعه گویای آن است که: رقابت پذیری اقتصاد ایران در یک دهه اخیر در مقیاس جهانی و منطقه‌ای وضعیت نامناسبی داشته و روند کلی آن طی این مدت با ۳۰ رتبه، تنزل کرده است. ابتدا در سال ۲۰۱۰ جایگاه رقابت پذیری ایران با کسب امتیاز ۴٫۱۴ در رتبه ۶۹ (از مقیاس صفر تا ۱۰۰) و در گذار از مرحله رشد مبتنی بر عوامل تولید به مرحله بهبود کارایی قرار داشت. در انتهای دوره، سال ۲۰۱۹، ایران با کسب امتیاز ۵۴/۹ با ۳۰ رتبه تنزل، به رتبه ۹۹ سقوط کرد. حسب دسته‌بندی‌های اقتصادی در نظام رتبه‌بندی شاخص رقابت پذیری جهانی، اقتصاد ایران که طی یک دهه گذشته در ابتدای ورود به نظام تولید مبتنی بر کارایی قرار داشت، امروز مجدد به نظام تولید مبتنی بر عوامل بازگشته است

گزارش رقابت پذیری، میزان پیچیدگی اقتصاد کشورها، موانع توسعه و نقاط ضعف و قوت اقتصاد هر کشور را در قالب ۱۲ مولفه نشان می‌دهد. در آخرین گزارش از طرحی جدید در سنجش امتیاز و رتبه‌بندی رقابت پذیری کشورها، رقابت پذیری جهانی بر مبنای انقلاب صنعتی ۴ و پیشرفت‌های متعاقب آن باز طراحی شده است. وضعیت ایران در ۱۲ مولفه رقابت پذیری به نحوی است که ابتدا در سال ۲۰۱۰ ایران در دو مولفه بازار کار و بازار مالی، به عنوان دو نقطه ضعف، جایگاه رقابت پذیری ایران را در جهان بشدت تضعیف، و در مقابل دو مولفه ثبات اقتصادکلان و اندازه بازار، به عنوان دو نکته قوت، رقابت پذیری ایران را در جهان به‌طور موثری بهبود داده است.

در دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ بهترین و بدترین رتبه را ایران به ترتیب در شاخص اندازه بازار با جایگاه ۱۹ و ۲۱ و در بازار نیروی کار با جایگاه ۱۳۶ و ۱۳۹ به خود اختصاص داده است. در این بین، ایران در ۵ مولفه از ۱۲ مولفه شامل کارایی بازار کار، بازار محصول، نظام مالی، پویایی کسب و کار، نهادها و ثبات محیط اقتصادکلان



ضعیف‌ترین وضعیت را داشته و در مقابل، تنها در یک مولفه اندازه بازار بهترین وضعیت را احراز کرده است. نکته قابل توجه آنکه این تنها نقطه قوت نیز با تکانه‌های برون‌زا از جانب تحریم‌ها و تکانه‌های درون‌زا از جانب کاهش قدرت خرید و تقاضای داخلی، آسیب پذیر شده است

مولفه‌های دوازده‌گانه رقابت‌پذیری در سه قلمرو ورودی، پردازشی و خروجی قابل دسته‌بندی هستند. ۳ مولفه زیرساخت، سلامت و مهارت ورودی‌ها و ۷ مولفه اندازه بازار، نهادها، ثبات محیط اقتصادکلان، کارایی بازار کالا، بازارهای مالی، پویایی کسب و کار و آمادگی فناوری، پردازشی‌ها و ۲ مولفه کارایی بازار نیروی کار و نوآوری خروجی‌ها را تشکیل می‌دهند. رتبه ایران در شاخص‌های ورودی‌ها اساساً در رده متوسط، و در طی دوره پرنوسان و بعضاً رو به تنزل است و در شاخص‌های پردازشی و خروجی در رده پایین (وضعیت نامناسب) ارزیابی می‌شود. این امر نشان از چالش‌های اساسی مدیریتی است؛ به این معنی که مدیریت کشور نه تنها نمی‌تواند از شاخص‌های ورودی (داده‌ها) برای بهبود وضعیت بهره‌گیری کند، بلکه موجب کاهش رتبه در بسیاری از مولفه‌های پردازشی و مولفه‌های خروجی (ستانده‌ها) شده است. عدم توازن و تناسب میان ستانده و داده، گویای ضعف بهره‌وری و کارایی نظام اقتصادی کشور است.

گزارش رقابت‌پذیری جهانی با رویکرد جدید در مواجهه و انطباق کشورها با روند انقلاب صنعتی چهارم تدوین شده است. این امر موجب تنزل شدید رتبه کلی رقابت‌پذیری ایران شده است. تنزل ۳۰ رتبه‌ای رقابت‌پذیری ایران در سال‌های ۱۹-۲۰۱۰، گویای انعطاف‌ناپذیری اقتصاد ایران برای تطبیق با تغییرات ناشی از انقلاب صنعتی چهارم است. کاهش رتبه رقابت‌پذیری ایران با رویکرد پیشین و جدید، عمدتاً به ناحیه پردازشی مربوط می‌شود. در این بین، وضعیت رتبه شاخص‌های «ثبات اقتصادکلان»، «نهادها»، «مهارت‌ها» و «پویایی کسب و کار» بمراتب نامناسب‌تر است.

شش عمده مولفه کلیدی در بهبود شاخص رقابت‌پذیری ایران در حال حاضر بترتیب اولویت عبارتند از: بازار نیروی کار با رتبه ۱۴۰ و امتیاز ۴۱٫۳، ثبات محیط اقتصاد کلان با رتبه ۱۳۴ و امتیاز ۵۲٫۲، بازار محصول با رتبه ۱۳۳ و امتیاز ۴۱٫۶، پویایی کسب و کار با رتبه ۱۳۲ و امتیاز ۴۴٫۳، نظام و بازار تامین مالی با رتبه ۱۲۳ و امتیاز ۴۷٫۵ و نهایتاً نهادها با رتبه ۹۹ و امتیاز ۵۳٫۰.



## مقدمه

رقابت پذیری يك مفهوم تطبیقی است که توانایی یا عملکرد يك شرکت، بنگاه اقتصادی، يك بخش اقتصادی یا يك کشور را در زمینه عرضه کالا یا خدمات به يك بازار مشخص نشان می دهد. امروزه رقابت پذیری مفهوم و حوزه ی گسترده تری دارد و در تبیین آن دهها عامل دخالت دارند. رقابت پذیری مجموعه ای از نهادها، سیاست ها و عواملی است که سطح بهره وری يك کشور را تعیین می کنند. سطح بهره وری نیز به نوبه خود سطح رفاه اقتصادی مردم را در اقتصاد کشورها مشخص می کند. به دیگر بیان می توان گفت اقتصادهایی که رقابت پذیرتر هستند، سطح بالاتری از رفاه را برای شهروندان خود ایجاد می کنند. موقعی رقابت پذیری مطلوب تحقق می یابد که نهادهای کارآمد، زیرساخت های گسترده و مناسب، ثبات اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش با کیفیت، دانش تخصصی بالا و با کیفیت مناسب، کارآمدی بازار کالا، کارایی و انعطاف پذیری بازار کار، بازار مالی توسعه یافته، سطح بالای جذب فن آوری، بزرگی اندازه بازارها و تخصصی شدن تجارت، محیط کسب و کار کارآمد و رقابتی و نهادینه شدن ابداع و نوآوری همه جانبه در جامعه حکم فرما باشد.

هدف این مطالعه پاسخ به این پرسش ها است که چه مولفه ها، نهادها، سیاستها و عوامل در بهبود توسعه و رقابت پذیری جهانی اقتصاد کشورها موثر است؟ وضعیت موجود و مطلوب رقابت پذیری اقتصادی ایران چگونه است؟ و راهکارهای گذار از وضع موجود به وضع مطلوب رقابت پذیری ایران در منطقه و جهان در میان مدت کدام هستند؟ در واقع، مطالعه حاضر بدنبال تبیین رقابت پذیری و راههای بهبود آن در اقتصاد ایران است. در این راستا، ابتدا چارچوب و مبانی نظری موضوع از ابعاد و زوایای مختلف ارایه می شود. سپس ضمن ارایه و تحلیل وضع موجود، تصویری از وضع مطلوب ارایه شده و راههای بهبود رقابت پذیری در اقتصاد ایران در منطقه و جهان ارایه شده است.

در این مطالعه از مطالعات تطبیقی و تحلیل و یافته های مطالعات نهادهای بین المللی از جمله صندوق بین المللی پول (IMF)، بانک جهانی (WB) و مجمع جهانی اقتصاد (WEF)، و همین طور وابسته به سازمان ملل نظیر سازمان توسعه صنعتی (یونیدو و UNIDO)، سازمان بین المللی کار (ILO) و برنامه توسعه ملل متحد (UNDP)، با تاکید ویژه بر جایگاه ایران در جهان برای مقاطع سالانه در یک دهه گذشته از ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ استفاده می شود.



## ۱- تعاریف، مفاهیم و مباحث نظری و مولفه‌های رقابت پذیری

در مطالعه چارچوب نظری توان رقابتی یا رقابت پذیری، مناسب‌ترین و جامع‌الاطراف‌ترین مطالعات، مطالعه مجمع جهانی اقتصاد است که بیش از یک دهه است تحت عنوان گزارش رقابت پذیری جهانی<sup>۱</sup> منتشر شده و پیوسته بر انسجام و محتوای آن افزوده شده است. در ادامه، به اجمال اهم نکات برجسته مباحث نظری مطرح می‌شود. هدف گزارش رقابت پذیری جهانی کمک به شناخت عوامل اصلی رشد اقتصادی پایدار و ارتقای سطح درآمد و رفاه کشورها در بلندمدت است. در این رهگذر، ابزارها و رهنمودهای مهمی برای بهبود سیاست‌های اقتصادی و اصلاحات نهادی در اختیار سیاستگذاران و فعالان اقتصادی قرار می‌دهد. شالوده مطالعه، بررسی مقایسه‌ای «شاخص رقابت پذیری جهانی»<sup>۲</sup> تشکیل می‌دهد که شاخصی جامع و برگرفته از مبانی و معیارهای اقتصادی خرد و کلان رقابت پذیری ملی است.

تعریف رقابت پذیری عبارت است از «مجموعه نهادها، سیاستها و عوامل تعیین‌کننده سطح بهره‌وری<sup>۳</sup> یک کشور». سطح بهره‌وری هم سطح پایدار رونق و رفاه قابل حصول در یک نظام اقتصادی را تعیین می‌کند. به عبارت دیگر، نظامهای اقتصادی رقابتی‌تر معمولاً دارای توانایی تولید درآمد بالاتری برای شهروندان هستند. بعلاوه، سطح بهره‌وری، نرخ بازده سرمایه‌گذاری را هم تعیین می‌کند و از آنجا که این نرخ بازده نقش اساسی در میزان رشد اقتصادی کشورها دارد، یک نظام اقتصادی رقابتی‌تر احتمالاً رشد اقتصادی سریعتری در میان مدت تا بلندمدت خواهد داشت. براین اساس، مفهوم رقابت پذیری هم خصلتی ایستا دارد و هم خصلتی پویا: بهره‌وری یک کشور از یک طرف توانایی آن کشور را برای حفظ سطح درآمد آن نشان می‌دهد و از طرف دیگر یکی از عوامل تعیین‌کننده نرخ بازده سرمایه‌گذاری است که خود یکی از عوامل اصلی تعیین‌کننده ظرفیت رشد یک نظام اقتصادی است.

شاخص رقابت پذیری جهانی از میانگین موزون مؤلفه‌های متفاوت بسیاری تشکیل می‌شود که هر یک از آنها یکی از وجوه مفهوم پیچیده رقابت پذیری را نشان می‌دهد. شاخص رقابت پذیری جهانی با استفاده از ۹۶ تا ۱۱۲ متغیر یا نماگر<sup>۴</sup> برای بیش از ۱۴۰ کشور محاسبه شده است<sup>۵</sup>. این متغیرها یا نماگرها به طور موزون به ۱۲ مؤلفه یا رکن<sup>۶</sup>، زیرشاخصها<sup>۷</sup> و شاخص رقابت پذیری جهانی است. در ادامه در جدول (۱)، ۱۲ مؤلفه و رکن تشکیل‌دهنده شاخص رقابت پذیری جهانی پرداخته می‌شود.

1. The Global Competitiveness Report (GCR)

2. Global Competitiveness Index (GCI)

3. Productivity

4. Variable and Indicator

۵. تعداد شاخص‌ها و تعداد کشورها در گزارش‌های سالانه رقابت‌پذیری جهانی در یک دهه اخیر یکسان و ثابت نبوده است و پیوسته با جرح و تعدیل‌هایی متحول، و شرح و بسط یافته است. بنابراین دامنه این شاخص‌ها و تعداد کشورها توجه شده است.

6. Component and Pillar

7. Subindex





جدول (۱): ارکان و مولفه های ۱۲ گانه و چگونگی نقش و تاثیر در رقابت پذیری اقتصادها

چگونگی نقش و تاثیر در رقابت پذیری جهانی	مولفه ها
<p>محیط نهادی به معنای چارچوب حقوقی و اداری است که در درون آن، افراد، شرکتها و دولتها برای تولید درآمد و ثروت به تعامل با یکدیگر می پردازند. در خلال بحران جهانی ۹-۲۰۰۷، با توجه به روند فزاینده نقش مستقیم دولت در اقتصادکشورها، اهمیت وجود یک محیط نهادی مستحکم آشکارتر از گذشته شده است. کیفیت نهادها تاثیر زیادی روی رقابت پذیری و رشد اقتصادی دارد.<sup>۱</sup> کیفیت نهادها روی تصمیمات سرمایه گذاری و سازمان تولید تاثیر گذاشته و نقشی محوری در نحوه توزیع منافع و تحمل هزینه های راهبردها و سیاست های توسعه ای در جوامع ایفا می کند. برای مثال، صاحبان زمین، سهام شرکتها یا دارایی های فکری در صورتی که از حقوق مالکانه آنها حمایت نشود، تمایلی به سرمایه گذاری برای بهبود و نگهداری دارایی ها نخواهند داشت.<sup>۲</sup> نقش نهادها از چارچوب حقوقی فراتر می رود. نحوه برخورد دولت ها با بازارها و آزادی ها و کارایی اقدامات آنها نیز بسیار حایز اهمیت است؛ مثلاً دیوانسالاری و کاغذبازی بیش از حد<sup>۳</sup>، مقررات بیش از حد<sup>۴</sup>، فساد، تقلب و فریبکاری در اجرای قراردادهای عمومی، فقدان شفافیت و اعتماد، و وابستگی سیاسی نظام قضایی باعث تحمیل هزینه اقتصادی زیادی به مؤسسات اقتصادی شده و فرایند توسعه را کند می کند.<sup>۵</sup> مدیریت صحیح مالیه عمومی نیز نقشی اساسی در ایجاد اعتماد در محیط ملی فعالیت اقتصادی دارد. در گزارش رقابت پذیری جهانی، برای تکمیل معیارهای ثبات محیط اقتصادکلان که در مؤلفه سوم آمده است، نماگرهای مربوط به کیفیت مدیریت دولتی مالیه عمومی مدنظر قرار گرفته اند. اگرچه در متون اقتصادی عمدتاً روی نهادهای عمومی تکیه می شود، نهادهای خصوصی هم نقش مهمی در فرایند تولید ثروت دارند. بحران جهانی اخیر، همراه با افتضاحات و رسوایی های متعدد شرکتها، اهمیت شفافیت و استانداردهای حسابداری و گزارش دهی را در جلوگیری از تقلب و سوء مدیریت، تضمین مدیریت و حکمرانی خوب، و حفظ اعتماد سرمایه گذاران و مصرف کنندگان نشان داد. عملکرد خوب یک نظام اقتصادی در گرو مدیریت صادقانه مؤسسات اقتصادی و تبعیت مدیران از رویه های اخلاقی محکم در معاملات با دولت، مؤسسات و شرکت های دیگر، و عموم مردم است.<sup>۶</sup> شفافیت بخش خصوصی برای فعالیت اقتصادی اجتناب ناپذیر است و تحقق این شفافیت از طریق کاربرد استانداردها و نیز رویه های حسابداری و حسابرسی میسر است که دسترسی بموقع به اطلاعات را تضمین کند.<sup>۷</sup></p>	<p>نهاد</p>
<p>زیرساخت گسترده و کارآمد از شرایط اساسی رقابت پذیری است. زیرساخت ها نقش اساسی در عملکرد مؤثر یک نظام اقتصادی دارد، زیرا عامل مهمی در تعیین محل فعالیت اقتصادی و انواع فعالیتها یا بخشهای اقتصادی قابل توسعه در یک نظام اقتصادی خاص است. زیرساخت توسعه یافته باعث کاهش تاثیر فاصله بین مناطق و در نتیجه باعث ایجاد همگرایی و یکپارچگی در بازار ملی و مرتبط ساختن آن با بازارهای سایر کشورها و مناطق با هزینه ای پایین می شود. بعلاوه، کیفیت و گستردگی زیرساختها به طرق متعدد تاثیر زیادی روی رشد اقتصادی گذاشته و فقر و نابرابری درآمدی را کاهش می دهد.<sup>۸</sup> در این زمینه، یک زیرساخت حمل و نقل و ارتباطات توسعه یافته، یکی از شرایط لازم برای توانایی جوامع کمتر توسعه یافته برای وصل شدن به مراکز فعالیت های اقتصادی و خدمات اساسی است. شیوه های مؤثر حمل و نقل کالا، افراد و خدمات- مثل جاده ها، راه آهن، بنادر، و حمل و نقل هوایی با کیفیت- باعث می شود که فعالان اقتصادی بتوانند کالاها و خدمات را به طور مطمئن و بموقع به بازار برسانند و انتقال کارگران به مناسب ترین مشاغل را تسهیل می کند. عملکرد نظام اقتصادی به تأمین پیوسته و کافی برق نیز بستگی دارد، به طوری که کارخانه ها و مؤسسات اقتصادی بدون وقفه بتوانند کار کنند. سرانجام، یک شبکه مطمئن و گسترده ارتباطات راه دور، جریان سریع و آزاد اطلاعات را میسر می سازد و این امر با تضمین امکان برقراری ارتباط بین مؤسسات اقتصادی و امکان تصمیم گیری بازیگران اقتصادی با استفاده از کلیه اطلاعات قابل دسترس باعث افزایش کلی کارایی می شود.</p>	<p>زیرساخت</p>

1 de Soto 2000

2 de Soto and Abbot 1990

3 Excessive Bureaucracy and Red Tape

4 Overregulation

5 Fischer 1993

6 Sachs 2001

7 Schultz 1961, Backer 1993, Lucas 1988, and Kremer 1993.

8 World Bank 1994, Gramlich 1994, Schaurer 1989, Canning et al. 1994, and Easterly 2002.



مؤلفه‌ها	چگونگی نقش و تأثیر در رقابت پذیری جهانی
ثبات اقتصاد کلان	<p>ثبات محیط اقتصاد کلان برای فعالیت اقتصادی و در نتیجه رقابت پذیری کلی یک کشور حایز اهمیت است.<sup>۱</sup> هر چند درست است که ثبات اقتصاد کلان به تنهایی نمی‌تواند بهره‌وری یک کشور را افزایش بدهد، ولی این نیز پذیرفته شده است که آشفتگی اقتصاد کلان به نظام اقتصادی آسیب می‌زند. اگر دولتی مجبور باشد بهره بالایی برای بدهیهای گذشته خود بپردازد، نمی‌تواند خدمات کارآمدی ارائه دهد. کسری بودجه باعث کاهش توانایی یک دولت برای پاسخگویی به چرخه‌های اقتصادی می‌گردد. با یک تورم غیرقابل کنترل، شرکتها نمی‌توانند بخوبی کار کنند. هنگامی که در یک کشور نرخ تورم بالا یا خارج از کنترل است شرکتها یا بنگاهها نمی‌توانند تصمیمات آگاهانه، منطقی یا خردمندانه‌ای اتخاذ کنند. به طور خلاصه، رشد اقتصادی به گونه‌ای پایدار، بدون ثبات در محیط کلان میسر نیست. در مؤلفه سوم فقط روی ثبات اقتصاد کلان تکیه می‌شود و نحوه مدیریت حسابهای عمومی به وسیله دولت به طور مستقیم لحاظ نمی‌شود. این مسأله کیفی در زیرمؤلفه نهاد عمومی لحاظ می‌شود که در بالا به آن اشاره شد.</p>
بهداشت و آموزش ابتدایی <sup>۲</sup>	<p>نیروی کار سالم از اهمیت اساسی برای رقابت پذیری و بهره‌وری یک کشور برخوردار است. کارگرانی که بیمارند نمی‌توانند بخوبی کار کنند و تولید کمتری خواهند داشت. فقدان سلامت، هزینه زیادی برای اقتصاد دربردارد، زیرا کارگران بیمار اغلب غیبت داشته یا با کارایی کمتری کار می‌کنند. بنابراین، سرمایه‌گذاری برای تأمین خدمات بهداشتی، بر اساس ملاحظات روشن اقتصادی و اخلاقی، اهمیت حیاتی دارد.<sup>۳</sup> علاوه بر بهداشت و سلامت، در مؤلفه چهارم، کمیت و کیفیت آموزش افراد نیز که اهمیت فزاینده‌ای در اقتصاد امروز یافته است، لحاظ می‌شود. آموزش باعث افزایش کارایی کارگران می‌شود. بعلاوه، کارگرانی که آموزش رسمی کمی دیده‌اند، فقط می‌توانند کارهای دستی ساده را انجام بدهند و برای آنها انطباق با فرایندها و فنون تولید پیشرفته‌تر به مراتب دشوارتر است. بر این اساس، فقدان آموزش برای توسعه فعالیتها محدودیت ایجاد می‌کند، زیرا برای شرکتها، ارتقای زنجیره ارزش از طریق تولید محصولات پیچیده‌تر یا ارزشمندتر دشوار می‌شود. این امر اهمیت اساسی تخصیص منابع کافی به این حوزه را نشان می‌دهد.</p>
کارآموزی و آموزش عالی <sup>۴</sup>	<p>برای نظامهای اقتصادی که می‌خواهند از محصولات و فرایندهای تولیدی ساده فراتر رفته و به سطح بالاتری از زنجیره ارزش دست یابند، آموزش و تحصیلات با کیفیت و عالی تر اهمیت اساسی دارد.<sup>۵</sup> بویژه، جهانی شدن اقتصاد امروز می‌طلبد که کشورها کارگران آموزش دیده و تحصیلکرده‌ای داشته باشند که بتوانند بسرعت با محیط متحول خود انطباق یابند. در مؤلفه پنجم، میزان ثبت نام در مقاطع آموزشی متوسطه و عالی و همچنین کیفیت آموزش مورد سنجش قرار می‌گیرد. میزان آموزش کارکنان هم لحاظ می‌شود، زیرا برای تضمین ارتقای مداوم مهارتهای کارگران در مقابل نیازهای متحول نظامهای اقتصادی پویا، آموزش شغلی و ضمن خدمت که در بسیاری از کشورها مورد غفلت قرار می‌گیرد، حایز اهمیت است.</p>
کارایی بازار کالایی	<p>کشورهایی که بازارهای کالایی کارآمدی دارند، در موقعیتی قرار دارند که می‌توانند به تولید ترکیب صحیحی از کالاها و خدمات بپردازند (با توجه به شرایط عرضه و تقاضا) و درعین حال تجارت این کالاها را به بهترین نحو تضمین کنند. رقابت سالم در بازار-داخلی و خارجی- نقش مهمی در ارتقای کارایی بازار و در نتیجه بهره‌وری شرکتها دارد، زیرا موفقیت کارآمدترین شرکتها را تضمین می‌کند. بهترین محیط برای مبادله کالاها محیطی است که در آن دولت کمترین مانع را برای فعالیت اقتصادی ایجاد کند. برای مثال، مالیاتهای سنگین و تحریف‌کننده و قواعد و مقررات محدودکننده و تبعیض آمیز در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی- محدود کردن مالکیت خارجی- و همچنین تجارت باعث محدود شدن رقابت پذیری می‌شود. برای نمونه، رکود اقتصاد جهانی و متعاقباً تنزل تجارت و افزایش بیکاری، دولتها را تحت فشار قرار داد تا اقداماتی برای حمایت از شرکتها و اشتغال داخلی اتخاذ کنند. ولی محدود کردن تجارت نه تنها باعث تشدید رکود می‌شود، بلکه در بلندمدت باعث کاهش رشد بویژه در کشورهای در حال توسعه نیز می‌شود. کارایی بازار به شرایط تقاضا مثل گرایش مشتریان و پیچیدگی خریداران هم بستگی دارد. به دلایل فرهنگی، در برخی کشورها، تقاضای مشتریان ممکن است بیشتر باشد. این امر یک مزیت رقابتی مهم است، زیرا شرکتها را بسوی نوآوری و مشتری مداری سوق داده و انضباط لازم را برای کارایی بازار به وجود می‌آورد.</p>

1 Fischer 1993

2. Primary Education

3 Sachs 2001

4. Higher (Secondary and Tertiary) Education and Training

5 Seshultz 1961, Becker 1993, Lucas 1988, and Kremer 1993



چگونگی نقش و تاثیر در رقابت پذیری جهانی	مؤلفه ها
<p>کارایی و انعطاف پذیری بازارکار نقش اساسی در تخصیص بهینه کارگران و ایجاد انگیزه کارو تلاش دارد. بنابراین، بازار کار باید این انعطاف پذیری را داشته باشد که انتقال سریع و کم هزینه کارگران از یک فعالیت اقتصادی به یک فعالیت دیگر و نوسان دستمزدها بدون بروز آشوب اجتماعی را میسر سازد. یک بازارکار کارآمد این ویژگی را داشته باشد که رابطه روشنی بین انگیزه کارگران و تلاش آنها برقرار کرده و از استعداد های موجود بهترین استفاده را ببرد (از جمله برقراری عدالت بین زنان و مردان در محیط فعالیت).</p>	<p>کارایی بازار کار</p>
<p>بحران اقتصاد جهانی اخیر نقش محوری یک بخش مالی سالم و کارآمد را برای فعالیت اقتصادی نشان داد. یک بخش مالی کارآمد باعث می شود که منابع پس انداز شده به وسیله شهروندان یک کشور و منابع وارد شده از خارج، به مولدترین فعالیتها تخصیص یابد. بخش مالی کارآمد، منابع را بسوی طرح های اقتصادی و سرمایه گذاری با بالاترین نرخهای بازده مورد انتظار سوق می دهد و نه به سوی طرح های سیاسی. بنابراین، ارزیابی کامل و صحیح ریسک و مخاطره اهمیت اساسی دارد. سرمایه گذاری اقتصادی نقشی حیاتی در بهره وری دارد. به همین دلیل، نظامهای اقتصادی به بازارهای مالی پیچیده یا پیشرفته ای نیاز دارند که بتوانند سرمایه لازم برای سرمایه گذاری بخش خصوصی را از منابعی مثل اخذ وام از یک بخش بانکی سالم، مبادلات قانونمند اوراق بهادار، سرمایه مخاطره آمیز<sup>۱</sup> و سایر ابزارهای محصولات مالی تأمین کنند. برای تحقق همه این کارکردها، بخش بانکی باید شفاف و مورد اعتماد باشد و بازارهای مالی به مقررات مناسبی برای حمایت از سرمایه گذاران و سایر بازیگران در کل نظام اقتصادی نیاز دارند.</p>	<p>بازار مالی پیشرفته<sup>۱</sup></p>
<p>این مؤلفه، میزان استفاده یک نظام اقتصادی از فناوری های موجود برای تقویت بهره وری صنایع را نشان می دهد<sup>۲</sup>. جهانی شدن و یکپارچگی دنیای امروز باعث شده که فناوری اهمیت فزاینده ای برای رقابت و رونق شرکتها بیابد. به خصوص، فناوری های اطلاعات و ارتباطات، به «فناوری با کاربرد عمومی» در عصر حاضر تبدیل شده اند، زیرا تأثیر زیادی روی سایر بخشهای اقتصادی گذاشته و نقش یک زیرساخت کارآمد را برای معاملات تجاری ایفا می کنند. بنابراین، دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات (از جمله وجود مقررات مناسب در این زمینه) و استفاده از آنها در مؤلفه نهم به عنوان عناصر اساسی سطح کلی آمادگی فناورانه نظامهای اقتصادی در نظر گرفته شده اند. در اینجا، از نظر تأثیرگذاری بر رقابت پذیری، این مسأله مهم نیست که فناوری مورد استفاده در داخل کشور تولید شده است یا در خارج. مسأله اساسی این است که شرکت های فعال در یک کشور به محصولات پیشرفته دسترسی داشته و بتوانند از آنها استفاده کنند. سرمایه گذاری مستقیم خارجی یکی از منابع اصلی فناوری خارجی است که اغلب نقشی اساسی ایفا می کند. در اینجا باید سطح فناوری قابل دسترس برای شرکت های یک کشور را از توانایی آن کشور برای نوآوری و توسعه مرزهای دانش جدا کرد. به همین دلیل است که آمادگی جذب فناوری از نوآوری جدا شده و مؤلفه دوازدهم به نوآوری اختصاص دارد.</p>	<p>آمادگی جذب فن آوری<sup>۲</sup></p>
<p>اندازه بازار بر بهره وری تأثیر می گذارد، زیرا بازارهای بزرگ، استفاده از صرفه های مقیاس را برای شرکتها میسر می سازد. به طور سنتی، بازارهای قابل دسترس برای شرکتها بوسیله مرزهای ملی محدود شده اند، ولی در عصر جهانی شدن، بازارهای بین المللی به جایگزینی برای بازارهای داخلی بویژه برای کشورهای کوچک تبدیل شده اند. شواهد تجربی حاکی از وجود یک رابطه مثبت بین آزادی تجارت و رشد است. اگرچه برخی تحقیقات استحکام این رابطه را نقض کرده، ولی برداشت عمومی این که تجارت تأثیری مثبت بر رشد بویژه برای کشورهای با بازارهای داخلی کوچک دارد<sup>۳</sup>. بدین ترتیب، برای تعیین اندازه بازار شرکت های یک کشور، صادرات را می توان جایگزینی برای تقاضای داخلی تلقی نمود. با لحاظ کردن هردو بازار داخلی و خارجی در اندازه بازار، نظام اقتصادی صادراتی و مناطق جغرافیایی نظیر اتحادیه اروپا که از کشورهای متعدد ولی از بازار مشترک واحدی برخوردارند، مورد توجه است.</p>	<p>اندازه بازار</p>

1. Financial Market Sophistication
2. Venture Capital
3. Technological Readiness
4. Aghion and Howitt 1992 and Barro and Sala-i-Martin 2003
5. Frenkel & Romer 1999, Rodrik & Rodriguez 1999, Sachs & Warner 1999, Alesina et al. 2005





جگونگی نقش و تأثیر در رقابت پذیری جهانی	مولفه‌ها
<p>این مولفه باعث افزایش کارایی در تولید کالا و خدمات و این هم باعث افزایش بهره‌وری و در نتیجه ارتقای رقابت پذیری کشور می‌شود. پیشرفت در کسب و کار به کیفیت شبکه کسب و کار کشور و کیفیت عملیات و راهبرد یکایک شرکتها مربوط می‌شود. این مؤلفه بویژه در مورد کشورهای مهمی دارد که در سطح پیشرفته‌ای از توسعه قرار دارند؛ کشورهایی که استفاده از منابع ابتدایی تر بهره‌وری تا حد زیادی پشت سر گذاشته شده است. کیفیت شبکه کسب و کار و صنایع پشتیبان یک کشور که برای اندازه‌گیری آنها از نماگرهای کمیت و کیفیت عرضه‌کنندگان محلی و گستره تعاملات آنها استفاده می‌کنیم، به دلایل چندی حایز اهمیت است. وقتی که شرکتها و عرضه‌کنندگان یک بخش خاص در قالب گروههای همجوار از نظر جغرافیایی (خوشه‌ها<sup>۲</sup>) به هم پیوند می‌خورند، کارایی افزایش یافته، فرصت‌های بیشتری برای نوآوری به وجود آمده و موانع ورود شرکتهای جدید کاهش می‌یابد. عملیات و راهبردهای یکایک شرکتها (برندسازی<sup>۳</sup>، بازاریابی، وجود زنجیره ارزش، و تولید محصولات پیشرفته منحصر به فرد) همگی به ظهور فرایند پیشرفته و مدرن کسب و کار منجر می‌شوند.</p>	پیشرفت کسب و کار
<p>آخرین مؤلفه، نوآوری است. هرچند بهبود نهادها، ایجاد زیرساختها، کاهش بی‌ثباتی اقتصادکلان یا بهبود سرمایه انسانی می‌تواند منافع زیادی در برداشته باشند، ولی به نظر می‌رسد که همه این عوامل در نهایت به سمت بازده کاهنده می‌روند. همین امر در مورد کارایی بازارکار، بازار مالی و بازار کالایی هم صادق است. در بلند مدت، سطح زندگی فقط از طریق نوآوری می‌تواند ارتقا یابد. نوآوری به ویژه برای آن دسته از نظام‌های اقتصادی حایز اهمیت است که به مرزهای دانش نزدیک می‌شوند و برای آنها امکان اخذ و جذب فناوری‌های خارجی رو به زوال می‌گذارد<sup>۴</sup>. هر چند کشورهای کمتر پیشرفته هنوز با اخذ فناوری‌های موجود یا بهبود تدریجی در حوزه‌های دیگر می‌توانند بهره‌وری را افزایش دهند، ولی این امر برای افزایش بهره‌وری کشورهایی که به مرحله نوآورانه توسعه رسیده‌اند دیگر پاسخگو نیست. در این کشورها، شرکتهای برای حفظ قدرت رقابت خود باید به طراحی و تولید محصولات و فرایندهای پیشرو بپردازند. این امر مستلزم وجود محیطی است که فعالیتهای نوآورانه با پشتیبانی هر دو بخش عمومی و خصوصی را پرورش دهد. به طور اخص، این امر مستلزم سرمایه‌گذاری کافی در زمینه تحقیق و توسعه بویژه به وسیله بخش خصوصی، وجود مؤسسات تحقیقات علمی پیشرفته، همکاری تحقیقاتی گسترده بین دانشگاه و صنعت، و حمایت از مالکیت فکری است.</p>	نوآوری

ماخذ: برگرفته از گزارش رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد طی سال‌های ۲۰۰۸ الی ۲۰۲۰.

گزارش‌های اخیر رقابت‌پذیری با طرح شاخص جدید رقابت‌پذیری جهانی (GCR<sub>۴,۰</sub>) از وجوه تمایزی برخوردار است. مجمع جهانی اقتصاد در طول چهار دهه‌ای که به مطالعه و ارزیابی عوامل موثر بر رقابت‌پذیری کشورها تمرکز داشته، شرایط محیط پیرامون و الزامات پویایی کشورها با توجه به واقعیات بیرونی را همواره در نظر دارد. با وجود آنکه مجمع همچنان در قالب ۱۲ رکن، رقابت‌پذیری کشورها را می‌سنجد، اما بر اساس تغییرات صورت‌گرفته در نماگرها و نحوه محاسبه امتیازها، کشورها نمی‌توانند رتبه و امتیاز رقابت‌پذیری و به‌طورکلی عملکرد سال‌های اخیر را با سال‌های پیشین مقایسه کنند<sup>۵</sup>. با شمولیت مفاهیم نو و تلاش‌های گسترده برای جمع‌آوری داده‌های جدید، «شاخص جهانی رقابت‌پذیری / ۴» دیدی عمیق و منحصر به فرد

1. Business Sophistication

2. Clusters

3. Branding

4. Romer 1990, Aghion and Howitt 1992, and Grossman and Helpman, 1991.

۵. در واقع، ۱۱۴ متغیری که در گزارش‌های پیشین رقابت‌پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد، ۱۲ مولفه و شاخص‌های رقابت‌پذیری جهانی را تشکیل می‌دادند، به ۹۸ متغیر کاسته شده که از این میان ۶۴ متغیر جدید هستند. همچنین، وزن اطلاعات حاصل از نظرسنجی از مدیران اجرایی بنگاه‌های اقتصادی از ۷۰ به ۳۰ درصد کاهش یافته و ۷۰ درصد امتیازات براساس داده‌های آماری کشورها اندازه‌گیری می‌شود.



از عوامل مهم روبه رشد در عصر «انقلاب صنعتی چهارم» - «سرمایه انسانی»، «نوآوری»، «انعطاف پذیری» و «چابکی» - ارائه می‌کند. این مهم با به‌کارگیری مفاهیم جدید و حیاتی نظیر فرهنگ کارآفرینی، ایده‌های نوین کسب و کارها، همکاری‌های چند جانبه، شایسته‌سالاری و اعتماد اجتماعی در کنار اجزای سنتی‌تر نظیر فناوری اطلاعات و ارتباطات، زیرساخت فیزیکی، ثبات اقتصاد کلان، حقوق مالکیت و سال‌های حضور در مدرسه تحقق یافته است. «شاخص جهانی رقابت‌پذیری ۴/۰» فرایند نمره‌دهی جدیدی - در بازه صفر تا ۱۰۰ - را معرفی کرده است. نمره ۱۰۰ معادل جایگاه هدف برای سیاست‌گذاران است. هدف هر کشور باید حداکثرسازی نمره در هر یک از زیرشاخص‌ها باشد، در حالی که نمره فعلی، فاصله آنها را تا نقطه هدف نشان می‌دهد. گفتنی است رقابت‌پذیری یک «بازی با حاصل جمع صفر» نیست و برای همه کشورها قابل دستیابی است. در چرایی نوآفرینی شاخص جدید رقابت‌پذیری باید گفت که به گزارش مجمع جهانی اقتصاد، در بحبوحه تغییرات سریع فناوری، سیاست قطبی‌شده و بهبود شکننده اقتصادی، تعریف، ارزیابی و اجرای مسیرهای جدید برای ایجاد رشد و رفاه اهمیت می‌یابد. با توجه به اینکه «بهره‌وری» مهم‌ترین عامل تحقق رشد اقتصادی بلندمدت است، «شاخص جهانی رقابت‌پذیری ۴/۰» با هدف فهم بهتر مجموعه عوامل نوظهوری که در عصر «انقلاب صنعتی چهارم» برای بهره‌وری حیاتی هستند و همچنین ایجاد ابزاری برای ارزیابی آنها طراحی شده است. در این باره، هر کشور به منظور ارتقای رقابت‌پذیری، به جای تاکید بر یک عامل نیاز به اتخاذ نگرشی جامع دارد. در واقع، موفقیت در یک حوزه نمی‌تواند عملکرد ضعیف سایر حوزه‌ها را جبران کند. بنابراین به منظور افزایش رقابت‌پذیری، هیچ حوزه‌ای نباید نادیده گرفته شود. کلاس شواب، بنیان‌گذار و رئیس مجمع در مقدمه گزارش در یادداشتی توضیح می‌دهد که گزارش با هدف کمک به سیاست‌گذاران، رهبران کسب و کارها و سایر ذی‌نفعان در گوشه و کنار جهان برای شکل‌دهی راهبردهای اقتصادی در عصر «انقلاب صنعتی چهارم» تهیه و تدوین شده است.

## ۲- روش شناسی پژوهش و ارتباط متقابل مولفه‌ها و مراحل توسعه و شاخص موزون

شاخص رقابت‌پذیری جهانی از میانگین موزون مؤلفه‌های متفاوت بسیاری تشکیل می‌شود که هر یک از آنها یکی از وجوه مفهوم پیچیده رقابت‌پذیری را نشان می‌دهد. شاخص رقابت‌پذیری جهانی با استفاده از ۱۱۴ متغیر یا نماگر برای ۱۳۳ کشور محاسبه شده است. متغیرها یا نماگرها به طور موزون به ۱۲ مؤلفه یا رکن و سپس به ۳ زیرشاخص و در نهایت به شاخص رقابت‌پذیری جهانی تبدیل شده‌اند.<sup>۱</sup> هرچند ۱۲ مؤلفه رقابت‌پذیری به طور جداگانه توصیف و معرفی می‌شوند، ولی این امر نباید ما را از این واقعیت غافل سازد

۱. نحوه تعریف، دسته بندی و وزن دهی به ۱۱۴ متغیر یا نماگر مذکور و منابع مورد استفاده برای گردآوری داده‌های مربوط به آنها در پیوست ۱ گزارش رقابت‌پذیری جهانی (ص ۴۵، ۴۷) و قسمت "منابع و یادداشتهای فنی" (ص ۴۷۳، ۴۷۵) مفصل آمده است که از ارایه آن صرف نظر می‌شود. این گزارش مجمع جهانی اقتصاد در سال ۲۰۱۰-۲۰۱۱ به منظور ارزیابی جایگاه رقابت‌پذیری جهانی کشورها از ۱۱۴ نماگر استفاده کرده است.



که این مؤلفه‌ها مستقل نیستند: آنها نه تنها با یکدیگر ارتباط دارند بلکه معمولاً یکدیگر را تقویت می‌کنند. برای مثال، نوآوری (مؤلفه دوازدهم) در دنیایی بدون نهاد حافظ حقوق مالکیت فکری (مؤلفه اول) یا در کشورهای با نیروی کار فاقد تحصیلات و آموزش کافی (مؤلفه پنجم) میسر نیست و در نظام اقتصادی فاقد بازارهای کارآمد (مؤلفه‌های ششم، هفتم و هشتم) یا فاقد زیرساخت کارآمد و گسترده (مؤلفه دوم) دشوارتر است. هرچند برای ساختن شاخص رقابت‌پذیری جهانی عملاً به تلفیق این ۱۲ مؤلفه در یک شاخص واحد می‌پردازیم، ولی هر یک از این مؤلفه‌ها به طور جداگانه معرفی شده است، زیرا تحلیل غیرتلفیقی و تفکیکی می‌تواند برای کشورها و دست‌اندرکاران مفید باشد: این نوع تحلیل، ما را به حوزه‌های خاصی که هر کشور خاص باید در آنها دست به اصلاح بزند نزدیکتر می‌سازد. روشن است که مؤلفه‌های مختلف تأثیر متفاوتی روی کشورهای مختلف می‌گذارند: بهترین راه بهبود رقابت‌پذیری برای بورکینافاسو با بهترین راه بهبود رقابت‌پذیری برای سوئیس یکسان نیست. دلیل این امر آن است که این دو کشور در سطح متفاوتی از توسعه قرار دارند: همان‌طور که کشورها در مسیر توسعه جلو می‌روند، دستمزدها افزایش می‌یابد و برای حفظ این درآمد بالاتر، بهره‌وری نیروی کار باید افزایش یابد.

در چارچوب شاخص رقابت‌پذیری جهانی، در مرحله اول توسعه، نیروی محرکه یک نظام اقتصادی را عوامل تولید تشکیل می‌دهد<sup>۱</sup> و کشورها بر اساس ذخایر عوامل تولید خود، عمدتاً نیروی کار غیرماهر و منابع طبیعی، به رقابت می‌پردازند. شرکتها بر اساس قیمت به رقابت با یکدیگر پرداخته و محصولات یا کالاهای پایه و ابتدایی را می‌فروشند و بهره‌وری پایین آنها در دستمزدهای پایین تجلی می‌یابد. در این مرحله از توسعه، حفظ رقابت‌پذیری عمدتاً به وجود نهادهای عمومی و خصوصی دارای عملکرد مطلوب (مؤلفه اول)، زیرساخت توسعه‌یافته (مؤلفه دوم)، ثبات اقتصاد کلان (مؤلفه سوم) و نیروی کار سالم و باسواد (مؤلفه چهارم) بستگی دارد. وقتی که همراه با ارتقای توسعه، دستمزدها ارتقا می‌یابد، کشورها وارد مرحله دوم توسعه (مبتنی بر کارایی)<sup>۲</sup> می‌شوند که در آن باید ایجاد فرایندهای تولید کارآمدتر را شروع کرده و کیفیت محصولات را بالا ببرند. در این مرحله، رقابت‌پذیری به‌طور فزاینده‌ای از کارآموزی و آموزش عالی (مؤلفه پنجم)، بازار کالایی کارآمد (مؤلفه ششم)، بازار کار کارآمد (مؤلفه هفتم)، بازار مالی پیشرفته (مؤلفه دهم) و توانایی بهره‌برداری از تکنولوژیهای موجود (مؤلفه نهم) نشأت می‌گیرد. سرانجام، وقتی که کشورها به مرحله سوم توسعه (مبتنی بر نوآوری) وارد می‌شوند، حفظ دستمزدهای بالاتر و در نتیجه سطح زندگی آنها زمانی میسر خواهد بود که مؤسسات اقتصادی آنها بتوانند با محصولاتی جدید و منحصر به فرد به رقابت با یکدیگر بپردازند. در این مرحله، شرکتها باید از طریق نوآوری (مؤلفه دوازدهم) با یکدیگر رقابت کرده و با استفاده از پیشرفته‌ترین

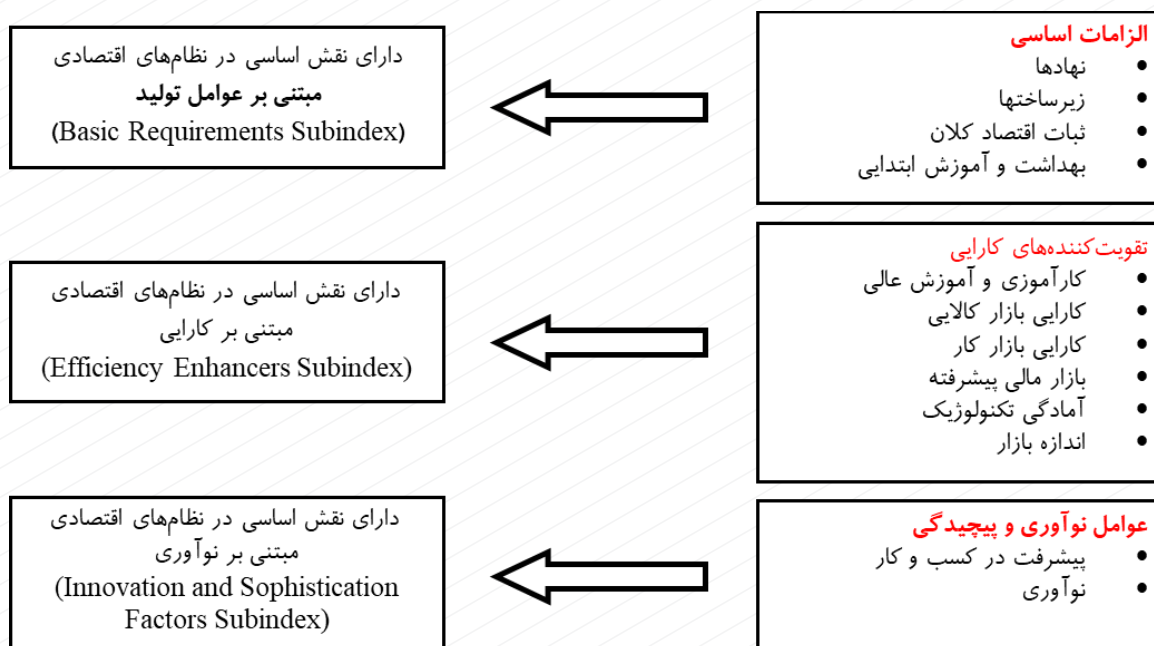
1. Factor- Driven Stage

2. Efficiency-Driven



فرایندهای تولید (مؤلفه یازدهم) به تولید کالاهای جدید و متفاوتی بپردازند. مفهوم مراحل توسعه به این نحو در شاخص رقابت پذیری جهانی لحاظ شده است که به مؤلفه‌هایی که ارتباط بیشتری با یک کشور خاص با توجه به مرحله خاص توسعه آن دارند، وزن نسبتاً بیشتری داده شده است. به عبارت دیگر، اگرچه هر ۱۲ مؤلفه تا حد معینی برای کلیه کشورها اهمیت دارند، **اهمیت نسبی هر یک از این مؤلفه‌ها به سطح خاص توسعه یک کشور بستگی دارد.**

جدول (۲): مؤلفه‌های ۱۲ گانه رقابت‌پذیری و الزامات اساسی مراحل سه‌گانه توسعه



ماخذ: گزارش رقابت‌پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد سالهای ۲۰۱۰-۲۰۱۹.

برای لحاظ کردن این امر، ۱۲ مؤلفه مذکور به سه زیرشاخص تقسیم شده‌اند که هر یک از این سه زیرشاخص نقشی اساسی در سطح خاصی از توسعه دارد: زیرشاخص الزامات اساسی شامل مؤلفه‌هایی می‌شود که بیشترین نقش را در کشورهای موجود در سطح اول توسعه (مبتنی بر عوامل تولید) دارند؛ زیرشاخص تقویت‌کننده‌های کارایی شامل مؤلفه‌هایی می‌شود که نقشی اساسی در کشورهای موجود در سطح دوم توسعه (مبتنی بر کارایی) دارند؛ و زیرشاخص عوامل نوآوری و پیچیدگی هم شامل مؤلفه‌هایی می‌شود که نقشی اساسی در کشورهای موجود در سطح سوم توسعه (مبتنی بر نوآوری) دارند. وزنهای خاصی که به هر یک از سه زیرشاخص بالا در هر مرحله از توسعه لحاظ شده، در جدول زیر نشان داده شده است. برای تعیین این وزنها، برای هر یک از زیرشاخص‌های مذکور در سالهای اخیر، از یک رگرسیون درست‌نمایی بیشینه<sup>۱</sup>

1. maximum likelihood regression

برای تولید ناخالص داخلی سرانه استفاده شد تا بتوان ضرایب متفاوت هر مرحله از توسعه را مشخص کرد. گردسازی این تخمین‌های اقتصادسنجی به انتخاب وزنهایی منجر شد که در جدول زیر آمده‌اند. در اینجا باید اضافه نمود سطح توسعه کشورها را بر اساس دو معیار تعیین کرده‌ایم. اولین معیار، سطح تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس نرخهای ارز بازار است. این معیار قابل دسترس به عنوان پراکسی یا نماینده دستمزدها است، زیرا داده‌های قابل مقایسه بین‌المللی در مورد دستمزدها برای کلیه کشورهای تحت پوشش گزارش وجود ندارد.

جدول (۳): وزنهایی سه زیرشاخص اصلی در سه مرحله توسعه (درصد)

زیرشاخص	مرحله مبتنی بر عوامل تولید	مرحله مبتنی بر کارایی	مرحله مبتنی بر نوآوری
الزامات اساسی	۶۰	۴۰	۲۰
تقویت‌کننده‌های کارایی	۳۵	۵۰	۵۰
عوامل نوآوری و پیچیدگی	۵	۱۰	۳۰

ماخذ: گزارش رقابت‌پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد سالهای ۲۰۱۰-۲۰۲۰.

آستانه‌ها یا حدود درآمدی برای سطوح توسعه در جدول (۳) درج است. معیار دوم به میزان وابستگی کشورها به عوامل تولید مربوط می‌شود. برای اندازه‌گیری این امر، از سهم صادرات کالاهای معدنی در کل صادرات (کالاهای خدمات) استفاده، و فرض شده کشورهایایی که بیش از ۷۰ درصد صادرات آنها را محصولات معدنی است (بر اساس میانگین یک دوره پنج‌ساله)، تا حد زیادی یک اقتصاد مبتنی بر عوامل تولید است. مطابق گزارش رقابت‌پذیری جهانی، وزن ارکان سه‌گانه رقابت‌پذیری به ترتیب الف) الزامات اساسی و نیازهای پایه، ب) تقویت‌کننده‌ها و ارتقای کارایی و ج) عوامل نوآوری و پیچیدگی با سطح درجه توسعه متفاوت است. عبارتی هرچه اقتصادی توسعه یافته‌تر باشد، ارتقای کارایی و نوآوری وزن بیشتری خواهد داشت و بالعکس در اقتصادهای توسعه نیافته، وزن مسلط را نیازهای پایه تشکیل می‌دهند. در واقع مولفه ۲-گانه را می‌توان مولفه‌های توسعه رقابتی کشورها دانست که اوزان آنها با عنایت به سطح توسعه یافتگی کشورها متفاوت است. کشورهایایی که بین دو سطح توسعه قرار می‌گیرند، کشورهای «در حال گذار» خوانده می‌شوند. وزن این کشورها با ارتقای توسعه آنها و گذار آرام آنها از سطحی به سطح دیگر بتدریج تغییر می‌یابد. با لحاظ کردن این گذار از سطحی به سطح دیگر (با افزودن وزن حوزه‌هایی که اهمیت آنها برای رقابت‌پذیری کشورهای در حال گذار روبه افزایش است)، رقابت‌پذیری کشورهایایی را که خود را برای گذار به مرحله بعدی توسعه آماده نمی‌کنند، جریمه و تنبیه کند.





جدول (۴): آستانه‌های درآمدی سطوح مختلف توسعه

کشورهای منتخب	تعداد کشورها	تولید ناخالص داخلی سرانه (به دلار آمریکا)	سطح توسعه
اغلب از آفریقا و جنوب آسیا از جمله بنگلادش، هند، نیجریه، قرقیزستان، پاکستان، فیلیپین، سری لانکا، تاجیکستان، ویتنام	۴۳	کمتر از ۲۰۰۰	سطح اول: مبتنی بر عوامل تولید
پراکنده در جهان و منطقه منا: الجزایر، آذربایجان، مصر، اندونزی، قزاقستان، مراکش، قطر، عربستان سعودی، سوریه، ونزوئلا	۱۷	۲۰۰۰-۳۰۰۰	گذر از سطح اول به سطح دوم
پراکنده در جهان: آرژانتین، برزیل، چین، مالزی، آفریقای جنوبی، تایلند، تونس و اوکراین	۲۷	۳۰۰۰-۹۰۰۰	سطح دوم: مبتنی بر کارایی
پراکنده در جهان و شرق اروپا: بحرین، شیلی، مکزیک، عمان، لهستان، رومانی، روسیه و ترکیه	۱۵	۹۰۰۰-۱۷۰۰۰	گذر از سطح دوم به سطح سوم
اروپای غربی و آمریکای شمالی: استرالیا، اعضای اتحادیه اروپا، کانادا، اسرائیل، هنگ‌کنگ، ژاپن، کره، سنگاپور، تایوان، امارات، انگلیس و آمریکا	۳۳	بیش از ۱۷۰۰۰	سطح سوم: مبتنی بر نوآوری

ماخذ: گزارش رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد سالهای ۲۰۱۰-۲۰۲۰.

### ۳- نتایج مطالعه رقابت پذیری جهانی و مولفه‌های ۱۲ گانه آن برای ایران

در این قسمت ابتدا گزارش‌های مختلف برای بیان تحولات جایگاه ایران از منظر شاخص رقابت پذیری جهانی با یکدیگر تطبیق داده شده‌اند. سپس به مولفه‌های ورودی و خروجی پرداخته شده و در قسمت سوم به تحلیلی در خصوص مسیر احیای رقابت پذیری اقتصادی کشورها بعد از بحران‌های اخیر به ویژه بحران پاندمی کووید-۱۹ اشاره شده است. قسمت چهارم توصیاتی در خصوص ارتقاء رقابت پذیری در میان مدت حسب زیرشاخص‌ها دارد و قسمت پنجم به مهمترین متغیرها و عوامل کاهنده رقابت پذیری ایران در جهان اشاره می‌کند

#### ۳-۱- نتایج مطالعات تطبیقی رقابت پذیری، مولفه‌ها و اجزای آن

نتایج مطالعه تطبیقی شاخص رقابت پذیری جهانی و منطقه ای ایران درمقاطع سالانه گویای آن است که: شاخص رقابت پذیری جهانی ایران: ایران در سال ۲۰۱۰ در رقابت پذیری جهانی با کسب امتیاز با ارزش عددی ۴,۱۴ از ۱۰ در رتبه ۶۹ در بین ۱۳۹ کشور بررسی شده در گزارش رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد قرار داشت (در وضعیت گذار از مرحله مبتنی بر عوامل تولید به مرحله بهبود کارایی) که هم‌ردیف رومانی ۴,۱۶ (۶۷)، کلمبیا ۴,۱۴ (۶۸)، لتونی ۴,۱۴ (۷۰)، بلغارستان ۴,۱۳ (۷۱) و قزاقستان ۴,۱۳ (۷۱) بود. طی دوره تا قبل از بازنگری شاخص در سال ۲۰۱۷-۱۸، همچنان رتبه ۶۹ احراز کرده بود. البته طی این مدت



شاخص رقابت پذیری با رکورد رتبه ۸۳ برای سال ۲۰۱۴-۱۵ پرنوسان بوده است<sup>۱</sup>. منتهی با بازبینی شاخص رقابت پذیری در سال سال ۲۰۱۸، و اهمیت یافتن مولفه های نرم، در دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ شاخص رقابت پذیری ایران، به رتبه ۸۹ و ۹۹ تنزل یافته است.

### جدول (۵): تحلیل شکاف رقابت پذیری (GCI) ایران درمقایسه با بهترین عملکرد منطقه ای و جهانی

عملکرد ایران به رتبه برتر منطقه: ترکیه			عملکرد به رتبه برتر (۱) جهان			ایران				تعداد کشور	برنامه توسعه	شرح
% شکاف	رتبه	امتیاز	% شکاف	امتیاز	کشور	تغییر امتیاز	امتیاز	تغییر رتبه	رتبه			
۹۷,۴ (۲,۶)	۱۶۱	۴,۲۵	۷۳,۵ (۲۶,۵)	۵,۶۳	سوئیس	...	۴,۱۴	...	۶۹	۱۳۹	۵ سال برنامه توسعه ۴	۱۳۸۹-۹۰ (۲۰۱۱-۲۰)
۹۱,۵ (۸,۵)	۴۴	۴,۴۵	۷۳,۱ (۲۶,۹)	۵,۵۷	سوئیس	-۰,۰۷	۴,۰۷	-۱۳	۸۲	۱۴۸	۲ سال برنامه توسعه ۵	۱۳۹۲-۹۳ (۲۰۱۳-۱۴)
۹۰,۴ (۹,۶)	۴۵	۴,۴۶	۷۰,۷ (۲۹,۳)	۵,۷۰ (+۰,۱۳)	سوئیس	-۰,۰۴	۴,۰۳	-۱	۸۳	۱۴۴	۳ سال برنامه توسعه ۵	۱۳۹۳-۹۴ (۲۰۱۴-۱۵)
۹۳,۶ (۶,۴)	۵۱	۴,۳۷	۷۱,۰ (۲۹,۰)	۵,۷۶ (+۰,۰۶)	سوئیس	+۰,۰۶	۴,۰۹	+۹	۷۴	۱۴۰	۴ سال برنامه توسعه ۵	۱۳۹۳-۹۴ (۲۰۱۵-۱۶)
۹۳,۸ (۶,۲)	۵۵	۴,۳۹	۷۰,۹ (۲۹,۱)	۵,۸۱ (+۰,۰۵)	سوئیس	+۰,۰۳	۴,۱۲	-۲	۷۶	۱۳۸	۵ سال برنامه توسعه ۵	۱۳۹۴-۹۵ (۲۰۱۶-۱۷)
۹۶,۶ (۳,۴)	۵۲	۴,۴۲	۷۲,۹ (۲۷,۱)	۵,۸۶ (+۰,۰۵)	سوئیس	+۰,۱۵	۴,۲۷	+۷	۶۹	۱۳۷	۱ سال برنامه توسعه ۶	۱۳۹۵-۹۶ (۲۰۱۷-۱۸)
۸۹,۱ (۱۰,۹)	۶۱	۶۱,۶ (+۰,۱)	۶۴,۱ (۳۵,۹)	۸۵,۶ (+۰,۸)	آمریکا	+۰,۴	۵۴,۹	-۱	۸۹	۱۴۰	۲ سال برنامه توسعه ۶	۱۳۹۶-۹۷ (۲۰۱۸)
۸۵,۳ (۱۴,۷)	۶۱	۶۲,۱ (+۰,۵)	۶۲,۵ (۳۷,۵)	۸۴,۸ (+۱,۳)	سنگاپور	-۱,۹	۵۳,۰	-۱۰	۹۹	۱۴۱	۳ سال برنامه توسعه ۶	۱۳۹۷-۹۸ (۲۰۱۹)

Source: WEF, GCI, 2008-2021. (wef.org)

۱ نظر به تعداد کشورها از ۱۳۸ تا ۱۴۸ کشور در طی دوره مورد بحث از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹، احتمالاً در جایجایی و تغییر رتبه ایران بی تاثیر نبوده باشد. همچنین تغییر در کمیت و کیفیت شاخص ها و متغیرهای تشکیل دهنده ۱۲ مولفه رقابت پذیری از ۲۰۱۷، در این جایجایی تاثیر دارد. با این وجود، با تعداد کشورهای یکسان در ابتدا و انتهای دوره، کاهش ۳۰ رتبه ای جایگاه ایران، شکاف در شاخص های نرم بوده است.



## اقتصاد ایران که طی یک دهه گذشته در ابتدای ورود به نظام تولید مبتنی بر کارایی قرار داشت، امروز

### مجدد به نظام تولید مبتنی بر عوامل بازگشته است

از مطالعه شکاف شاخص رقابت پذیری ایران در مقیاس جهانی (رتبه برتر جهان) و منطقه ای (ترکیه) گویای آن است شکاف شاخص رقابت پذیری ایران به ویژه بعد از بازنگری روبه افزایش گذاشته است به طوری که شکاف شاخص در سال ۲۰۱۹ ایران با رتبه برتر جهان به ۳۷٫۵ درصد و با رتبه برتر منطقه به ۱۴٫۷ درصد رسیده است.

مطابق اطلاعات جدول (۵)، بهترین رتبه ایران در شاخص رقابت پذیری جهانی برای دوسال قبل از شروع تحریم‌ها (۱۳۹۰) و سال نخست پساجرام (۱۳۹۶)، که تعدادی موثری از ۱۲ مولفه ثبات نسبی داشتند، رخ داده است. در مقابل، بدترین رتبه ایران در GCI با ۹۹ در سال ۱۳۹۸ با تشدید تحریم‌ها و بی‌ثباتی مولفه‌ها رخ داده است.

جدول (۶) شکاف شاخص رقابت پذیری ایران را در مقایسه با کشورهای صنعتی تراز نخست و منتخبی از کشورهای نوظهور و تازه صنعتی شده نسل نخست و دوم را طی چهار مقطع سالانه در یک دهه اخیر از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ را ارایه می‌دهد. مطابق این اطلاعات، نتیجه می‌شود که طی دو مقطع اول دوره با شاخص رقابت پذیری بازبینی نشده، ایران بالاترین شکاف از مجموعه کشورهای صنعتی با سوئیس، آمریکا، آلمان و ژاپن، با بیش از ۲۰ درصد مواجه بوده است. حال آنکه با شاخص رقابت پذیری بازبینی شده در دو مقطع اخیر ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، شکاف شاخص رقابت پذیری ایران با آن کشورها، با بیش از ۳۵ درصد رو به افزایش گذاشته است.



جدول (۶): شکاف شاخص رقابت پذیری (GCI) ایران در مقایسه با کشورهای منتخب نوظهور و تازه صنعتی شده: ۲۰۱۰-۱۹

کشور	۲۰۱۰-۱۱ (۱۳۸۹)			۲۰۱۷-۱۸ (۱۳۹۶)			۲۰۱۸-۱۹ (۹۷)			۲۰۱۹-۲۰ (۹۸)		
	رتبه	امتیاز	%شکاف	رتبه	امتیاز	%شکاف	رتبه	امتیاز	%شکاف	رتبه	امتیاز	%شکاف
سوئیس	۱	۵,۶۳	۷۳,۵	۱	۵,۸۶	۷۲,۹	۴	۸۲,۶	۶۶,۵	۴	۸۲,۳	۶۴,۴
آلمان	۵	۵,۳۹	۷۶,۸	۵	۵,۶۵	۷۵,۶	۳	۸۲,۸	۶۶,۳	۷	۸۱,۸	۶۴,۸
آمریکا	۴	۵,۴۳	۷۶,۲	۲	۵,۸۵	۷۳,۰	۱	۸۵,۶	۶۴,۱	۲	۸۳,۷	۶۳,۳
ژاپن	۶	۵,۳۷	۷۷,۱	۹	۵,۴۹	۷۷,۸	۵	۸۲,۵	۶۶,۵	۶	۸۲,۳	۶۴,۴
چین	۲۷	۴,۸۴	۸۵,۵	۲۷	۵,۰۰	۸۵,۴	۲۸	۷۲,۶	۷۵,۶	۲۸	۷۳,۹	۷۱,۷
کره جنوبی	۲۳	۴,۹۲	۸۴,۱	۲۶	۵,۰۷	۸۴,۲	۱۵	۷۸,۸	۶۹,۴	۱۳	۷۹,۶	۶۶,۶
مکزیک	۶۶	۴,۱۹	۹۸,۸	۵۱	۴,۴۴	۹۶,۲	۴۶	۶۴,۶	۸۵,۰	۴۸	۶۴,۹	۸۱,۷
برزیل	۵۸	۴,۲۸	۹۶,۷	۸۰	۴,۱۴	۱۰۳,۱	۷۲	۵۹,۵	۹۲,۳	۷۱	۶۰,۹	۸۷,۰
آرژانتین	۸۷	۳,۹۵	۱۰۴,۸	۹۲	۳,۹۵	۱۰۸,۱	۸۱	۵۷,۵	۹۵,۵	۸۳	۵۷,۲	۹۲,۷
هند	۵۱	۴,۳۳	۹۵,۶	۴۰	۴,۵۹	۹۳,۰	۵۸	۶۲,۰	۸۸,۵	۶۸	۶۱,۴	۸۶,۳
مالزی	۲۶	۴,۸۸	۸۴,۸	۲۳	۵,۱۷	۸۲,۶	۲۵	۷۴,۴	۷۳,۸	۲۷	۷۴,۶	۷۱,۰
اندونزی	۴۴	۴,۴۳	۹۳,۵	۳۶	۴,۶۸	۹۱,۲	۴۵	۶۴,۹	۸۴,۶	۵۰	۶۴,۶	۸۲,۰
ترکیه	۶۱	۴,۲۵	۹۷,۴	۵۳	۴,۴۲	۹۶,۶	۶۱	۶۱,۶	۸۹,۱	۶۱	۶۲,۱	۸۵,۳
تایلند	۳۸	۴,۵۱	۹۱,۸	۳۲	۴,۷۲	۹۰,۵	۳۸	۶۷,۵	۸۱,۳	۴۰	۶۸,۱	۷۷,۸
تونس	۳۲	۴,۶۵	۸۹,۰	۹۵	۳,۹۳	۱۰۸,۷	۸۷	۵۵,۶	۶۸,۷	۸۷	۵۶,۴	۹۴,۰
ویتنام	۵۹	۴,۲۷	۹۶,۹	۵۵	۴,۳۶	۹۷,۹	۷۷	۵۸,۱	۹۴,۵	۶۷	۶۱,۵	۸۶,۲
ایران	۶۹	۴,۱۴	۱۰۰	۶۹	۴,۲۷	۱۰۰	۸۹	۵۴,۹	۱۰۰,۰	۹۹	۵۳,۰	۱۰۰,۰
تعداد کل کشورها	۱۳۹			۱۳۷			۱۴۰			۱۴۱		

SOURCE: UNIDO, CIPI, 1990-2021. (unido.org).

همچنین طی دو مقطع اول دوره با شاخص رقابت پذیری بازبینی نشده، ایران بالاترین شکاف با کشورهای تازه صنعتی شده و نوظهور نسل نخست و دوم با کره جنوبی و مالزی، با بیش از ۱۵ درصد شکاف مواجه

۱. کشورهای تازه صنعتی شده نسل نخست (شامل ۸ کشور کره جنوبی، مکزیک، آرژانتین، برزیل، هند، هنگ کنگ، تایوان و سنگاپور) و نسل دوم (شامل اندونزی، ترکیه، مالزی، فیلیپین، تایلند، کلمبیا، مراکش و تونس)، تنها ۵ کشور (آرژانتین، برزیل، هند، مکزیک و جمهوری کره) و ۵ کشور (اندونزی، تایلند، مالزی، تونس و ترکیه) عضو گروه ۲۰، برای مقایسه با ایران در این جدول درج است.



بوده است. حال آنکه با شاخص رقابت پذیری بازبینی شده در دو مقطع اخیر ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، شکاف شاخص رقابت پذیری ایران با آن دو، به بیش از ۲۵ درصد روبه افزایش گذاشته است.

### ۱-۱-۳- مولفه های کاهنده و بهبود دهنده شاخص رقابت پذیری

وضعیت ایران در سال ۲۰۱۰ در ۱۲ مولفه تشکیل دهنده رقابت پذیری بشرح جدول (۷) بوده است که در این بین، ایران در ۲ مولفه کارایی بازار کار (۳،۳۷) (۱۳۵)، و بازار مالی پیشرفته (۳،۲۹) (۱۲۰) از ۱۲ مولفه، ضعیف ترین وضعیت را داشته، و در مقابل، در ۲ مولفه ثبات محیط اقتصاد کلان (۴،۹۶) (۴۵) و اندازه بازار (۵،۰۹) (۲۰) بهترین وضعیت را احراز کرده بود. در واقع، دو مولفه بازار کار و بازار مالی وضعیت شاخص رقابت پذیری ایران را در جهان بشدت کاهش داده و در مقابل دو مولفه ثبات محیط اقتصاد کلان و اندازه بازار شاخص رقابت پذیری ایران را در جهان به طور موثری بهبود داده بود. اما با سقوط ۳۰ رتبه ای رتبه ایران در سال ۲۰۱۹، در ۶ مولفه از ۱۲ مولفه، از جمله کارایی بازار کار (۱،۴۰)، ثبات محیط اقتصاد کلان (۱،۳۴)، بازار محصول (۱،۳۳)، پویایی محیط کسب و کار (۱،۳۲)، و نظام مالی و بازار مالی پیشرفته (۱۲۳) و نهادها (۱۲۰) شاهد افت و افول بی سابقه بوده است. در واقع، تنزل و افول مولفه های رقابت پذیری از جمله این ۶ مولفه، جایگاه رقابت پذیری اقتصاد ایران، با ۳۰ رتبه تنزل، شدیداً تضعیف شده است

### ۱-۱-۳- تغییر جایگاه ایران در GCR-۴،۰

مطابق جدیدترین گزارش رقابت پذیری مجمع جهانی اقتصاد در دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، ایران با کسب نمره ۵۴/۹ و ۵۳/۰ از ۱۰۰ توانسته جایگاه ۸۹ و ۹۹ شاخص جدید رقابت پذیری جهانی را در میان ۱۴۰ اقتصاد جهان را به خود اختصاص دهد<sup>۱</sup>. در گزارش سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ که در آن از معیار جدیدی با عنوان «شاخص جهانی رقابت پذیری / ۴» برای ارزیابی بهره وری و رقابت پذیری اقتصادها استفاده شده، جایگاه ایران در مقایسه با سال ۲۰۱۰، ۲۰ و ۳۰ رتبه تنزل دارد.

### ۱-۱-۳- رتبه ۱۲ مولفه GCI ایران

این ۱۲ مولفه عبارتند از: «نهادها»، «زیرساخت»، «به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات»، «ثبات محیط اقتصاد کلان»، «سلامت»، «مهارت ها»، «بازار محصول»، «بازار نیروی کار»، «نظام مالی»، «اندازه بازار»، «پویایی کسب و کار» و «توانایی نوآوری». در گزارش جهانی رقابت پذیری ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ در شاخص کل، ایران با کسب نمره ۵۴/۰ و ۵۳/۰ توانست در جایگاه ۸۹ و ۹۹ قرار گیرد. با لحاظ این نکته که در این گزارش از معیاری جدید برای ارزیابی

۱. گزارش رقابت پذیری جهانی ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ در ۱۲ مولفه اصلی و در مجموع نیز از ۹۸ و ۱۰۲ زیرشاخص برای محاسبه این ۱۲ مولفه و در نهایت شاخص کل استفاده شده است. ترکیبی از داده های سازمان های بین المللی و نظرسنجی از نخبگان «مجمع جهانی اقتصاد» مبنای داده های این محاسبات است. همان طوری که قبلاً یادآوری شد ۱۱۴ تغییری که در گزارش های پیشین (تا قبل از سال ۲۰۱۷) رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد، ۱۲ مولفه و شاخص های رقابت پذیری جهانی را تشکیل می دادند، در گزارش جدید به ۹۸ و ۱۰۲ متغیر کاسته شده که از این میان ۶۴ متغیر جدید هستند. همچنین، وزن اطلاعات حاصل از نظرسنجی از مدیران اجرایی بنگاه های اقتصادی از ۷۰ به ۳۰ درصد کاهش، و ۷۰ درصد امتیازات براساس داده های آماری کشورها اندازه گیری می شود.





رقابت پذیری استفاده شده، رتبه ایران نسبت به گزارش ۲۰۱۰، ۲۰ و ۳۰ پله تنزل یافته است. البته وضعیت ایران در هر یک از ۱۲ مولفه با اهمیت دارد. در این باره ایران در سال ۲۰۱۹ نسبت به ۲۰۱۸ در مولفه «نهادها» با نمره ۴۲٫۵ در رتبه ۱۲۱، در مولفه «زیرساخت» با ۶۴٫۸ در رتبه ۸۰، در مولفه «به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات» با ۵۰٫۸ در رتبه ۸۴، در مولفه «ثبات اقتصاد کلان» با ۵۲٫۲ در رتبه ۱۳۴، در مولفه «سلامت» با ۸۰٫۴ در رتبه ۷۲، در مولفه «مهارت‌ها» با ۵۷٫۹ در رتبه ۹۲، در مولفه «بازار کالا» با ۴۱٫۶ در رتبه ۱۳۳، در مولفه «بازار نیروی کار» با ۴۱٫۳ در رتبه ۱۴۰، در مولفه «نظام مالی» با ۴۷٫۵ در رتبه ۱۲۳، در مولفه «اندازه بازار» با ۷۴٫۱ در رتبه ۲۱، در مولفه «پویایی کسب و کار» با ۴۴٫۳ در رتبه ۱۳۲ و در مولفه «توانایی نوآوری» با ۳۸٫۰ در رتبه ۷۱ جهان قرار گرفته است.

جدول (۷): جایگاه جهانی رقابت پذیری ایران در مقایسه با بهترین کشور در دهه ۲۰۱۰-۲۰۱۹

رتبه نخست برتر جهان	رتبه (تغییر)				نمره و امتیاز ارزش عددی (تغییر)			شرح	
	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۱۶	۲۰۱۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۱۰	مولفه‌های ۱۲ گانه	حوزه کلی
								شاخص کلی رقابت پذیری جهانی	
ایالات متحده	(-۱۰) ۹۹	(-۲۰) ۸۹	(-۵) ۷۴	۶۹	(-۱٫۹) ۵۳٫۰	(+) ۵۴/۹			
فنلاند	(+) ۱۲۰	(-۳۹) ۱۲۱	(+) ۱۰ ۷۲	۸۲	(-۱٫۸) ۴۲٫۵	(+) ۴۴/۳	۳۷/۴	(۱) نهادها	(I) الزامات و نیازهای اساسی (محیط کمکی)
سنگاپور	(-۴) ۸۰	(-۲) ۷۶	(+) ۷ ۶۷	۷۴	(-۰٫۶) ۶۴٫۸	(-) ۶۵/۴	۳۷/۵	(۲) زیرساخت‌ها	
کره جنوبی	(-۴) ۸۴	(+) ۷ ۸۰	(-۱۷) ۱۰۴	۸۷	(+۳٫۲) ۵۰٫۸	(+) ۴۷/۶	۳۸/۰	(۳) آمادگی تکنولوژیکی (انطباق پذیری ICT)	
کشور ۳۳	(-۱۷) ۱۳۴	(-۷۲) ۱۱۷	(+) ۱۸ ۲۷	۴۵	(-۱۴٫۷) ۵۲٫۲	(+) ۶۶/۹	۴۹/۶	(۴) ثبات محیط اقتصاد کلان	
کشور ۴	(+) ۱۲ ۷۲	(-۳۰) ۸۴	(+) ۴ ۵۰	۵۴	(+۲٫۹) ۸۰٫۴	(+) ۷۷/۵	۵۸/۹	(۵) سلامت (بهداشت و آموزش ابتدایی)	(II) سرمایه انسانی
سوئیس	(-۱) ۹۲	(+) ۷ ۹۱	(+) ۹ ۸۹	۹۸	(+۰٫۹) ۵۷٫۹	(-) ۵۷/۰	۳۸/۰	(۶) مهارت‌ها (آموزش عالی و حرفه ای)	
هنگ کنگ	(+) ۱۳۳	(-۳۶) ۱۳۴	(-۵) ۱۰۳	۹۸	(-۰٫۴) ۴۱٫۶	(-) ۴۲/۰	۳۸/۵	(۷) کارایی بازار کالا (محصول)	(III) بازارها
سنگاپور	(-۴) ۱۴۰	(-۱) ۱۳۶	(-۴) ۱۳۹	۱۳۵	(-۱٫۸) ۴۱٫۳	(-) ۴۳/۱	۳۳/۷	(۸) بازار نیروی کار	
هنگ کنگ	(-۲۵) ۱۲۳	(+۲۲) ۹۸	(-۳) ۱۲۳	۱۲۰	(-۵٫۰) ۴۷٫۵	(-) ۵۲/۵	۳۲/۹	(۹) نظام / بازارهای مالی	
چین	(-۲) ۲۱	(+) ۱ ۱۹	(-۱) ۲۱	۲۰	(-۰٫۴) ۷۴٫۱	(+) ۷۴/۵	۵۰/۹	(۱۰) اندازه بازار	
ایالات متحده	(-۱۳) ۱۳۲	(-۳۷) ۱۱۹	(-۱۰) ۹۲	۸۲	(-۵٫۷) ۴۴٫۳	(-) ۵۰/۰	۳۳/۴	(۱۱) پویایی محیط کسب و کار	(IV)
آلمان	(-۶) ۷۱	(+۲۶) ۶۵	(+۲۱) ۷۰	۹۱	(-۰٫۴) ۳۸٫۰	(+) ۳۷/۶	۳۵/۶	(۱۲) توانایی نوآوری	اکوسیستم نوآوری

ماخذ: نتایج تحقیق به نقل از گزارش رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۰. گفتنی است تعداد کشورها در سال ۲۰۱۰ تعداد ۱۴۰ کشور، در سال ۲۰۱۶ تعداد ۱۴۰ کشور، ۲۰۱۸ تعداد ۱۴۰ کشور و در سال ۲۰۱۹ تعداد ۱۴۱ کشور بوده است.



### ۳-۱-۴ - بالاترین و پایین ترین رتبه ایران در ۱۲ مولفه GCI

در دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ بهترین و بدترین رتبه را ایران به ترتیب در شاخص اندازه بازار با جایگاه ۱۹ و ۲۱ و در بازار نیروی کار با جایگاه ۱۳۶ و ۱۴۰ کسب کرده است. در دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، ایران در ۶ مولفه شامل کارایی بازار کار، بازار محصول، پویایی کسب و کار، نهادها، ثبات محیط اقتصادکلان و نظام تامین مالی ضعیف ترین وضعیت را داشته، و در مقابل، تنها در یک مولفه اندازه بازار بهترین وضعیت را احراز کرده است. بدین ترتیب این ۶ مولفه وضعیت شاخص رقابت پذیری ایران را در جهان بشدت کاهش داده و در مقابل تنها مولفه اندازه بازار شاخص رقابت پذیری ایران را در جهان به طور موثری بهبود داده است. البته بیم آن می رود که چشم انداز آتی همه مولفه ها از جمله مولفه اندازه بازار ایران با تکانه های غیرکنترلی از جمله تحریم ها روبه وخامت گذارد.

### ۳-۲ - مولفه های رقابت پذیری از جنبه ورودی و خروجی

مولفه های دوازده گانه رقابت پذیری را می توان از منظر نظام مند (سیستماتیک)، در سه قلمرو ورودی، پردازشی و خروجی دسته بندی کرد. ۳ مولفه (شامل زیرساخت ها، سلامت (بهداشت و آموزش ابتدایی) و مهارت ها (آموزش عالی و حرفه ای)، به عنوان ورودی ها، ۷ مولفه (شامل اندازه بازار، نهادها، ثبات محیط اقتصادکلان، کارایی بازار کالا، بازارهای مالی، پویایی کسب و کار و آمادگی تکنولوژیکی) به عنوان پردازشی ها و دو مولفه (شامل: کارایی بازار نیروی کار و نوآوری) به عنوان خروجی ها مطرح کرد. با این دسته بندی در سه طیف ورودی ها، پردازش ها و خروجی ها، در ادامه مولفه های ۱۲ گانه رقابت پذیری تبیین می شود:

۱. با مشاهده وضعیت رتبه کل رقابت پذیری اقتصاد ایران در دهه گذشته، این نکته به دست می آید که رتبه جهانی ایران در رده متوسط، و در طی دوره رو به تنزل (پایین) بوده است. اما رتبه ایران در شاخص های ورودی شامل ۳ مولفه زیرساخت ها، سلامت و مهارت ها، اساسا در رده متوسط، و در طی دوره پرنوسان و بعضا روبه تنزل (پایین) است و رتبه ایران در مولفه های ۷ گانه پردازشی پیشگفته (به خصوص نهادها، ثبات محیط اقتصادکلان، بازار مالی و بازار کالا) و سپس دو مولفه خروجی (بازار نیروی کار و توانایی نوآوری) در رده پایین (وضعیت نامناسبی) ارزیابی می شود. این امر نشان از چالش مدیریت در کشور دارد. به این معنی که مدیریت کشور در ناحیه پردازشی دچار چالش های اساسی است و از این رو نه تنها نمی تواند از شاخص های ورودی (داده ها) برای بهبود وضعیت بهره گیری کند، بلکه موجب کاهش رتبه در بسیاری از مولفه های پردازشی و مولفه های خروجی (ستانده ها) شده است. عدم توازن و تناسب میان ستانده و داده، گویای ضعف بهره وری و کارایی نظام اقتصادی کشور دارد. رفع ضعف و کاستی بنیادی مزبور، مربوط به کیفیت سیاست گذاری های نخبگان سیاسی است



که تبیین آنها مباحث جداگانه‌ای را طلب می‌کند.

۲. گفتنی است که در سال‌های اخیر (از سال ۲۰۱۷)، گزارش رقابت‌پذیری جهانی با رویکرد جدید تهیه شده است. در رویکرد جدید وضعیت مواجهه و انطباق کشورها با روند انقلاب صنعتی چهارم مورد ارزیابی است. این امر موجب شده رتبه کلی ایران دچار تنزل شدید شود. در این راستا وضعیت رقابت اقتصاد ایران در سال ۲۰۱۶، رتبه ۷۴ از میان ۱۴۰ کشور بوده است، اما براساس رویکرد جدید رتبه ایران در گزارش رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد برای سالهای ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ به رتبه ۸۹ و ۹۹ تنزل پیدا کرده است. تنزل ۳۰ رتبه‌ای ایران در سال‌های ۲۰۱۰ - ۲۰۱۹، گویای انعطاف‌ناپذیری اقتصاد ایران برای تطبیق با تغییرات ناشی از انقلاب صنعتی چهارم است. کاهش رتبه رقابت‌پذیری اقتصاد ایران با رویکرد پیشین و جدید، عمدتاً به ناحیه پردازشی مربوط می‌شود. از میان شاخص‌های ۷ گانه این ناحیه، وضعیت رتبه‌ها در شاخص‌های «ثبات اقتصادکلان»، «نهادها»، «مهارت‌ها» و «پویایی کسب‌وکار» بمراتب نامناسب‌تر است. در ادامه اجمالاً مولفه‌هایی که تنزل قابل توجه برای اقتصاد ایران رخ داده است، اشاره می‌شود.

۳. **مولفه وضعیت ثبات اقتصاد کلان** بدترین رتبه را دارد. کانون اصلی این مولفه، به دو مؤلفه (تورم و بدهی دولت) بازگشت دارد. با توجه به افزایش نرخ تورم در سال‌های اخیر، مولفه ثبات اقتصاد کلان، بدترین رتبه را پیدا کرده و رتبه ۱۳۴ را کسب کرده است. رتبه نامناسب محیط اقتصادکلان، نشان‌دهنده وجود فضای نااطمینانی و پیش‌بینی‌ناپذیری سرمایه‌گذاری‌ها و فعالیت‌های مولد اقتصادی است.

۴. **مولفه نهاد** دلالت بر وضعیت قواعد، مقررات، سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی دارد که بر رفتار بازیگران، انگیزه‌های سرمایه‌گذاری و تولید برای فعالان اقتصادی اثرگذار است. متأسفانه به سبب زمینه‌های ضدانگیزشی و نااطمینانی در حوزه سرمایه‌گذاری و تولید، ایران در رکن نهادها تنزل رتبه داشته است.

۵. **مولفه مهارت‌ها**، در رویکرد جدید، جایگزین رکن «آموزش عالی و حرفه‌ای» شده است. در رویکرد جدید، بیش از آنکه کمیت آموزش و تحصیلات تکمیلی مورد توجه باشد، به کیفیت مهارت نیروی انسانی تأکید می‌شود. بنابراین رتبه آن، از نقاط ضعف اساسی با وجود سطح بالای آموزش تکمیلی نمایان می‌سازد.

۶. **پویایی کسب‌وکار** نیز گویای عدم فضای رقابتی ایران در کسب‌وکارهاست. رتبه ایران در این مولفه نیز تنزل کرده است. برای بهبود توانایی رقابت‌پذیری اقتصادی کشور بر اساس رویکرد جدید، باید در جهت ایجاد ثبات اقتصادکلان و تقویت نهادها، به‌ویژه جهت ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاران،



رفع موانع فعالیت‌ها، بهبود پاسخ‌گویی و تقویت توانایی دولت، مواجهه فعالانه با روند تغییرات آینده (خصوصاً در عرصه فناوری)، افزایش مهارت‌های نیروی کار و کاهش موانع ورود و خروج کسب‌وکارها تلاش کرد. کانون تمامی اقدامات بهبود، مربوط به اتخاذ تدابیر مناسب مربوط به کاهش نرخ تورم می‌شود. این امر موجب ارتقای رتبه در شاخص‌های مربوط به قلمرو «پردازش» خصوصاً در ثبات اقتصادکلان و وضعیت نهادها خواهد بود.

۷. از دیگر مولفه‌های مهم در رویکرد جدید رقابت‌پذیری کشورها، **وضعیت فناوری** است. کاهش رتبه ایران در این مولفه گویای عقب‌افتادگی اقتصادملی از زنجیره ارزش تولید جهانی است. نماد عقب‌ماندگی از زنجیره ارزش تولید جهانی خود را در کاهش رتبه **نوآوری** کشور نشان داده است. کاهش تدریجی مولفه نوآوری در این سال‌ها، گویای چالش‌ها در خصوص مواجهه با انقلاب صنعتی چهارم است.

۸. ایران در منطقه، رتبه هفدهم نوآوری را دارد، حال آنکه طبق ماده ۲۲ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵، دولت مکلف است رتبه ایران را در رقابت‌پذیری جهانی به جایگاه سوم در میان کشورهای منطقه ارتقا دهد؛ بنابراین از این بابت شکاف در خور توجهی بین اهداف و عملکردها وجود دارد.

۹. در مجموع در چارچوب و رویکرد جدیدی که مجمع جهانی اقتصاد برای سنجش رقابت‌پذیری اقتصادی کشورها ارائه کرده، ایران توانایی کمتری برای رقابت‌پذیری اقتصادی با سایر کشورها دارد که رفع آنها محتاج اتخاذ تصمیمات سخت و سیاست‌گذاری‌های درست است.

### ۳-۳- مسیر احیای رقابت‌پذیری اقتصادی کشورها از بحران کووید-۱۹

مجمع جهانی اقتصاد در نسخه ویژه گزارش رقابت جهانی ۲۰۲۰ به دنبال پاسخ دادن به این پرسش است که کشورها چگونه می‌توانند از بازگشت صرف به رشدهای اقتصادی پیشین فراتر روند و تمرکز خود را به چگونگی «بازطراحی و بازسازی بهتر» معطوف سازند. در این گزارش که با شیوع کووید-۱۹ مصادف بوده است، مجمع جهانی اقتصاد برای نخستین بار از زمان آغاز گزارش‌های رقابت‌پذیری، از رتبه‌بندی کشورها امتناع کرده است. در این شرایط ویژه که اقتصاد جهانی با پیامدهای کووید-۱۹ دست‌وپنجه نرم میکند، مجمع به جای رتبه‌بندی کشورها در ارکان پیشین رقابت‌پذیری به انتشار نسخه‌ای ویژه با محوریت «احیاء» اقتصادها از بحران کرونا و «تحول و بازطراحی» نظامهای اقتصادی با تأکید بر «مردم»، «بهره‌وری» و «کره زمین» پرداخته است. مجمع جهانی اقتصاد، اقتصادهایی را در رویارویی با بحران کووید-۱۹ تاب‌آورتر ارزیابی کرده است که از میان مؤلفه‌های رقابت‌پذیری حائز موارد زیر بوده‌اند: ۱- کشورهایی که از اقتصاد دیجیتال پیشرفته و مهارت‌های بالای دیجیتال برخوردار هستند و شهروندان توانسته‌اند با دورکاری، اقتصاد را سرپا نگه دارند؛ ۲- کشورهایی که دارای شبکه‌های تأمین اجتماعی قوی هستند و به خوبی توانسته‌اند از افرادی



که قادر به کارکردن نبوده اند حمایت کنند. ۳- کشورهایی که دارای نظام‌های مالی قوی هستند، با تأمین اعتبار مورد نیاز SME ها در جلوگیری از ورشکستگی بنگاه‌ها موفق بوده‌اند؛ ۴- کشورهایی که با موفقیت توانسته‌اند سیاست‌های بهداشتی، مالیاتی و اجتماعی خود را برنامه‌ریزی و هماهنگ کنند؛ ۵- کشورهایی که تجربه اپیدمی‌های قبلی را دارند مانند ویروس سارس که مجهز به پروتکل‌ها و فناوریهای بهتری هستند و توانسته‌اند اپیدمی را نسبتاً بهتر از سایر کشورها مهار کنند.

#### جدول (۸): مولفه‌های ۵ گانه رقابت‌پذیری کشورهای موفق در گذار از کووید ۱۹

مولفه‌های ۵ گانه رقابت‌پذیری	نمونه کشورهای موفق
۱ اقتصاد دیجیتال پیشرفته	هلند، نیوزیلند، سوئیس، استونی و ایالات متحده
۲ شبکه تامین اجتماعی قوی	دانمارک، فنلاند، نروژ، اتریش، لوکزامبورگ و سوئیس
۳ نظام تامین مالی قوی	فنلاند، ایالات متحده، امارات متحده عربی و سنگاپور
۴ موفق در کیفیت سیاست‌ها	سنگاپور، سوئیس، لوکزامبورگ، اتریش و امارات متحده عربی
۵ تجربه‌های موفق پیشین اپیدمی	کره جنوبی و سنگاپور

ماخذ: براساس نتایج مرور مطالعات

با دقت در جدول نتیجه می‌شود هرچند نمونه کشورهای موفق در ۵ مولفه رقابت‌پذیری (اقتصاد دیجیتال پیشرفته، شبکه تامین اجتماعی قوی، نظام تامین مالی قوی، موفق در کیفیت سیاستها و تجربه‌های موفق پیشین اپیدمی) در گذار از کووید ۱۹ در جهان غرب اروپا و آمریکا قرار دارند و اما در این بین برخی کشورها در چند مولفه توامان موفق ظاهر شده‌اند، برای نمونه سوئیس در ۳ مولفه، آمریکا، فنلاند، اتریش، سنگاپور و امارات متحده در ۲ مولفه. با ملاحظه آن ۵ مولفه برای ایران، به نظر می‌آید عمده ضعف ایران در سه مولفه اقتصاد دیجیتال پیشرفته، نظام تامین مالی قوی و کیفیت بالا در اجرای سیاست‌های مربوطه دانست.

بر اساس گزارش، در اقتصادهای پیشرفته، با شتاب گرفتن فضای کاری دیجیتال، فعالان اقتصادی شاهد افزایش تمرکز بازار، کاهش چشمگیر رقابت در بخش خدمات، کاهش همکاری بین شرکت‌ها و کاهش دسترسی به نیروی کار ماهر بوده‌اند؛ اما از جنبه مثبت، واکنش بیشتر دولت‌ها به تغییر، بهبود همکاریهای درون شرکتی و افزایش دسترسی به سرمایه‌های خطرپذیر قابل مشاهده بوده‌اند. در اقتصادهای در حال توسعه و بازارهای نوظهور، فعالان اقتصادی افزایش به هزینه‌های ناشی از خشونت و اعمال مجرمانه، کاهش استقلال قضایی، کاهش بیشتر رقابت و افزایش تسلط بر بازار و اعتماد به سیاست‌مداران را به عنوان حوزه‌هایی که وضعیت وخیم‌تری را نسبت به گذشته تجربه می‌کنند اشاره کرده‌اند؛ اما نظرات مثبتی در مورد واکنش دولت





به تغییر، همکاری‌های درون‌شرکتی و دسترسی به سرمایه‌های خطرپذیر در آنها عنوان شده است. همچنین، به افزایش ظرفیت جذب استعدادها که به طور بالقوه در بازار کار دیجیتال تسهیل می‌شود، اشاره شده است. دیجیتال‌سازی اقتصاد و مهارت‌های دیجیتال، شبکه‌های تأمین اجتماعی و استحکام مالی، حاکمیت و برنامه‌ریزی، نظام بهداشت و درمان و ظرفیت پژوهش، الزامات تحول اقتصادی، احیاء و تحول محیط توانمندساز، تحول سرمایه انسانی، تحول بازارها، تحول اکوسیستم نوآوری، سنجش آمادگی کشورها برای تحول اقتصادی، دیگر سرفصل‌ها اند. اولویتهای ۱۱‌گانه برای تحول اقتصادی کشورها عبارتند از:

۱. حصول اطمینان از وجود اصول حاکمیتی قوی و چشم‌انداز بلندمدت در نهادهای عمومی که با ارائه خدمات به شهروندان اعتماد آنها را جلب می‌کنند.
۲. ارتقاء زیرساخت‌ها در راستای تسریع انتقال انرژی و دسترسی به برق و فناوری اطلاعات و ارتباطات.
۳. گذار به نظام مالیاتی تصاعدی، تجدیدنظر در مالیات بر شرکت‌ها، مالیات بر ثروت و نیروی کار در سطح ملی و در چارچوب همکاری‌های بین‌المللی.
۴. روزآمدی برنامه‌های درسی و توسعه سرمایه‌گذاری در مهارت‌های مورد نیاز مشاغل و «بازارهای فردا».
۵. بازنگری در قوانین کار و حمایت اجتماعی متناسب با اقتضات جدید اقتصاد و نیاز جدید نیروی کار.
۶. توسعه زیرساخت‌ها و افزایش دسترسی و نوآوری در زمینه بهداشت و درمان و مراقبت از سالمندان و کودکان در راستای منافع جامعه و اقتصاد.
۷. افزایش مشوق‌ها با هدف هدایت منابع مالی به سمت سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت، تقویت ثبات و گسترش دامنه شمول خدمات مالی.
۸. بازنگری در چارچوب‌های رقابت و ضدانحصار متناسب با مقتضیات انقلاب صنعتی چهارم، حصول اطمینان از دسترسی به بازار، هم در سطح محلی و هم در سطح بین‌المللی.
۹. تسهیل ایجاد «بازارهای فردا»، به ویژه در حوزه‌های نیازمند همکاری دولت و بخش خصوصی.
۱۰. تشویق و گسترش سرمایه‌گذاری صبورانه در پژوهش، نوآوری و اختراع که می‌تواند به خلق «بازارهای فردا» بیانجامد.
۱۱. تشویق بنگاه‌ها به پذیرش تنوع، برابری و شمولیت با هدف افزایش خلاقیت.



### ۳-۴- راهبردهای ارتقای رقابت پذیری در میان مدت

با دقت در امتیاز (ارزش عددی) و رتبه ۱۲ مولفه پیش گفته نتیجه می شود یکایک آن ۱۲ مولفه در بهبود شاخص رقابت پذیری بسیار بااهمیت هستند، منتهی نظر به امتیاز (ارزش عددی) و رتبه پایین ایران در ۶ مولفه نخست، افزایش ارزش عددی و ارتقای رتبه آنها، در ارتقای شاخص رقابت پذیری ایران موثرتر هستند. در جدول (۸) مختصات راهبرد ارتقای رقابت پذیری ایران در میان مدت ۵ ساله برنامه هفتم توسعه در ۱۲ مولفه کلیدی تبیین کننده و ۱۰۴ زیر شاخص آن درج شده است. مطابق اطلاعات جدول (۹) نتیجه می شود که: عمده مولفه های کلیدی در بهبود شاخص رقابت پذیری ایران بترتیب الویت و اهمیت ارتقا عبارتست از:

۱. بازار نیروی کار با رتبه ۱۴۰ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۱,۳
۲. ثبات محیط اقتصاد کلان با رتبه ۱۳۴ و امتیاز (ارزش عددی) ۵۲,۲
۳. بازار محصول با رتبه ۱۳۳ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۱,۶
۴. پویایی کسب و کار با رتبه ۱۳۲ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۴,۳
۵. نظام و بازار تامین مالی با رتبه ۱۲۳ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۷,۵
۶. نهادها با رتبه ۹۹ و امتیاز (ارزش عددی) ۵۳,۰
۷. مهارت ها و آموزش عالی با رتبه ۹۲ و امتیاز (ارزش عددی) ۵۷,۹
۸. فناوری اطلاعات و ارتباطات با رتبه ۸۴ و امتیاز (ارزش عددی) ۵۰,۸
۹. زیرساخت ها با رتبه ۸۰ و امتیاز (ارزش عددی) ۶۴,۸
۱۰. بهداشت و سلامت با رتبه ۷۲ و امتیاز (ارزش عددی) ۸۰,۴
۱۱. توانایی نوآوری با رتبه ۷۱ و امتیاز (ارزش عددی) ۳۸,۰
۱۲. اندازه بازار با رتبه ۲۱ و امتیاز (ارزش عددی) ۷۴,۱.



جدول (۸): مختصات راهبرد ارتقای رقابت پذیری ایران در میان مدت ۵ ساله برنامه هفتم توسعه

هدفگذاری و اولویت بندی ارتقا		رتبه (تغییر)	نمره (تغییر)	ارزش	شرح
برنامه هدف	تغییر شاخص				
۶۱ (+۳۸)	۶۲,۱ (+۹,۱)	۹۹ (-۱۰)	۵۳,۰ (-۱,۹)	-	شاخص کلی رقابت پذیری جهانی (I) الزامات و نیازهای اساسی (محیط کمکی)
۷۱ (+۴۹)، اولویت ۱	۵۳,۹ (+۱۱,۴)	۱۲۰ (+۱)	۴۲,۵ (-۱,۸)	-	(۱) نهادها
		۸۲	۷۲,۶	-	امنیت ۰ تا ۱۰۰
		۱۰۷	۴۹,۱	۳,۹	۰۱-۱. جرایم سازمان یافته، ۱ تا ۷
		۷۵	۹۳,۲	۲,۵	۰۲-۱. نرخ بی خانمانی در هر ۱۰۰۰۰
		۱۰۷	۹۷,۶	۹۷,۶	۰۳-۱. رخداد تروریستی ۰ تا ۱۰۰
		۸۴	۵۱,۳	۴,۱	۰۴-۱. خدمات پلیس قابل اتکا ۱ تا ۷
		۵۶	۵۲,۸	-	سرمایه اجتماعی ۰ تا ۱۰۰
		۵۱	۵۲,۸	۵۲,۸	۰۵-۱. سرمایه اجتماعی ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۸	۲۴,۷	-	کنترل ها و موازنه ها
		...	۵,۸	...	۰۶-۱. شفافیت بودجه ۰ تا ۱۰۰
		۹۷	۳۴,۷	۳,۱	۰۷-۱. استقلال قضایی ۱ تا ۷
		۱۳۰	۲۲,۸	۲,۴	۰۸-۱. کارایی نظام حقوقی در به چالش کشیدن مقررات، ۱ تا ۷
		۱۳۶	۳۵,۶	۶۴,۴	۰۹-۱. آزادی انتشار، ۰ تا ۱۰۰
		۱۲۴	۳۴,۸	-	عملکرد بخش عمومی، ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۳	۲۴,۰	۲,۴	۱۰-۱. فشار مقررات دولتی، ۱ تا ۷
		۱۲۲	۲۷,۸	۲,۷	۱۱-۱. کارایی نظام حقوقی برای حل و فصل اختلافات، ۱ تا ۷
		۱۰۲	۵۲,۸	۰,۵۳	۱۲-۱. مشارکت الکترونیکی، ۰ تا ۱
		۱۱۶	۲۸,۰	-	شفافیت
		۱۱۶	۲۸,۰	۲۸,۰	۱۳-۱. رخداد فساد، ۰ تا ۱۰۰
		۱۲۳	۴۲,۲	-	حقوق مالکیت، ۰ تا ۱۰۰
		۱۲۳	۴۲,۲	۳,۵	۱۴-۱. حقوق مالکیت، ۱ تا ۷



هدفگذاری و اولویت بندی ارتقا		رتبه (تغییر)	نمره (تغییر)	ارزش	شرح
برنامه هدف	تغییر شاخص				
		۱۳۶	۲۸,۹	۲,۷	۱۵-۱. حمایت از حقوق مالکیت فکری، ۱ تا ۷
		۷۴	۵۰,۰	۱۵,۰	۱۶-۱. کیفیت اداری اراضی
		۱۳۷	۳۷,۰	-	حکمرانی مشارکتی
		۱۲۵	۴۳,۹	۳,۶	۱۷-۱. قدرت استانداردهای حسابرسی و گزارش دهی، ۱ تا ۷
		۱۲۱	۴۰,۰	۴,۰	۱۸-۱. مقررات تعارض منافع، ۰ تا ۱۰
		۱۳۷	۲۷,۰	۲,۷	۱۹-۱. حکمرانی منافع سهام داران، ۰ تا ۱۰
		۸۷	۴۹,۷	-	نگاه روبه آینده دولت، ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۴	۲۳,۶	۲,۴	۲۰-۱. ثبات سیاست دولتی اعتمادساز
		۱۱۵	۳۱,۹	۲,۹	۲۱-۱. تغییر مسئولانه دولت
		۹۵	۳۷,۹	۳,۳	۲۲-۱. نظام حقوقی سازگار با الگوی کسب و کار دیجیتال، ۱ تا ۷
		۱۲۶	۲۷,۸	۲,۷	۲۳-۱. نگاه بلندمدت دولت، ۱ تا ۷
		۱۶	۷۵,۷	۷۵,۷	۲۴-۱. مقررات کارایی انرژی، ۰ تا ۱۰۰
		۴۷	۵۹,۰	۵۹,۰	۲۵-۱. مقررات قابل تجدید انرژی، ۰ تا ۱۰۰
		۷۹	۷۲,۴	۲۱	۲۶-۱. عوامل تهدید مرتبط با محیط زیست،
					(۲) زیرساخت ها
		۸۰ (-۴)	۶۴,۸ (-۰,۶)	-	زیرساخت حمل و نقل
		۸۲	۴۶,۸	-	
		۴۲	۸۵,۴	۸۵,۴	۰۱-۲. مواصلات جاده‌ای، ۰ تا ۱۰۰
		۷۹	۴۸,۱	۳,۹	۰۲-۲. کیفیت زیرساخت جاده، ۱ تا ۷
		۶۷	۱۳,۸	۵,۵	۰۳-۲. چگالی راه آهن، کیلومتر در ۱۰۰۰ کیلومتر
		۵۲	۴۴,۶	۳,۷	۰۴-۲. کارایی خدمات قطار، ۱ تا ۷
		۴۹	۵۹,۰	۸۰۵۳۳	۰۵-۲. مواصلات فرودگاهی
		۱۳۲	۳۵,۲	۳,۱	۰۶-۲. کارایی خدمات فرودگاهی، ۱ تا ۷
		۴۱	۴۲,۶	۴۲,۵	۰۷-۲. مواصلات خطوط کشتی، ۰ تا ۱۰۰
		۸۷	۴۵,۶	۳,۷	۰۸-۲. کارایی خدمات بنادر دریایی، ۱ تا ۷



شرح	ارزش	نمره (تغییر)	رتبه (تغییر)	هدفگذاری و اولویت بندی ارتقا	
				تغییر شاخص	برنامه هدف
زیرساخت رضایت مند، ۰ تا ۱۰۰	-	۸۲,۷	۷۶		
۰۹-۲. دسترسی برق، درصد از جمعیت	۹۹,۱	۹۹,۱	۷۸		
۱۰-۲. کیفیت عرضه برق، درصد از تولید	۱۱,۷	۹۲,۰	۷۵		
۱۱-۲. آب آشامیدنی ناایمن، درصد از جمعیت	۱۴,۳	۸۷,۴	۶۸		
۱۲-۲. عرضه قابل اتکا آب	۴,۱	۵۲,۴	۱۰۰		
(۳) فناوری اطلاعات و ارتباطات سازگار، ۰ تا ۱۰۰	-	(+۳,۲)۵۰,۸	(-۴) ۸۴	(+۷,۰)۵۷,۸	۶۹ (+۱۵)، اولویت ۱
۰۱-۳. تلفن همراه، بازای هر ۱۰۰ نفر	۱۰۸,۵	۹۰,۴	۸۵		
۰۲-۳. پهنای باند همراه، بازای ۱۰۰ نفر	۶۸,۲	۶۸,۲	۸۰		
۰۳-۳. اینترنت پهنای باند ثابت، بازای ۱۰۰ نفر	۱۲,۰	۲۴,۰	۶۹		
۰۴-۳. اینترنت فیبر نوری، بازای ۱۰۰ نفر	۰,۰	۰,۰	۱۲۵		
۰۶-۳. کاربران اینترنت، درصد از جمعیت بزرگسال	۷۰,۰	۷۰,۰	۶۸		
(۴) ثبات اقتصاد کلان	-	(-۱۴,۷)۵۲,۲	(-۱۷)۱۳۴		۴۵ (+۸۹)، اولویت ۱
۰۱-۴. تورم	۲۰,۴	۵۴,۴	۱۳۵		
۰۲-۴. پویایی های بدهی، ۰ تا ۱۰۰	۵۰,۰	۵۰,۰	۶۴		
(II) سرمایه انسانی					
(۵) بهداشت و سلامت، ۰ تا ۱۰۰	-	(+۲,۹)۸۰,۴	(+۱۲) ۷۲	(+۶,۷) ۸۷,۱	۴۲ (+۳۰)، اولویت ۱
۰۱-۵. امید به زندگی با سلامت، سال ها	۶۵,۷	۸۰,۴	۷۱		
(۶) مهارت ها و آموزش عالی	-	(+۰,۹)۵۷,۹	(-۱) ۹۲	(+۲,۹) ۶۰,۸	۷۸ (+۱۴)، اولویت ۱
نیروی کار فعلی، ۰ تا ۱۰۰	-	۵۴,۳	۸۰		
۰۱-۶. میانگین سالهای آموزش	۱۰,۰	۶۶,۷	۶۱		
مهارت های نیروی کار فعلی، ۰ تا ۱۰۰	-	۴۱,۸	۱۱۸		
۰۲-۶. میزان آموزش کارکنان، ۱ تا ۷	۳,۱	۳۴,۳	۱۳۴		
۰۳-۶. کیفیت آموزش محلی، ۱ تا ۷	۳,۵	۴۱,۵	۱۱۵		
۰۴-۶. مهارت فارغ التحصیلان، ۱ تا ۷	۳,۰	۳۳,۲	۱۳۶		
۰۵-۶. مهارت های دیجیتالی جمعیت فعال، ۱ تا ۷	۴,۱	۵۱,۸	۷۶		





هدفگذاری و اولویت بندی ارتقا		رتبه (تغییر)	نمره (تغییر)	ارزش	شرح
برنامه هدف	تغییر شاخص				
		۱۰۳	۴۸٫۱	۳٫۹	۶-۶. تسهیل شاغلین با مهارت ۱ تا ۷
		۹۳	۶۱٫۵	-	آینده نیروی کار، ۰ تا ۱۰۰
		۵۷	۸۲٫۷	۱۴٫۹	۶-۷. زندگی آموزشی مورد انتظار، سالها
		۱۱۵	۴۰٫۲	-	مهارت‌های آینده نیروی کار، ۰ تا ۱۰۰
		۱۲۸	۲۶٫۷	۲٫۶	۶-۸. اندیشه اصلی یادگیری، ۱ تا ۷
		۱۰۴	۵۳٫۷	۲۸٫۵	۶-۹. نسبت معلم در آموزش ابتدایی
(III) بازارها					
		۱۳۳ (+)	۴۱٫۶ (-، ۴)	-	(۷) بازار محصول، ۰ تا ۱۰۰
اولویت ۱	۷۸ (+۵۵)، اولویت ۱	۱۱۹	۴۳٫۴	-	رقابت داخلی، ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۰	۳۰٫۶	۲٫۸	۷-۷. آثار انحرافی مالیاتها و یارانه‌ها بر رقابت، ۱ تا ۷
		۶۱	۴۷٫۴	۳٫۸	۷-۷. میزان دامنه بازار، ۱ تا ۷
		۱۳۰	۵۲٫۲	۴٫۱	۷-۷. رقابت در خدمات، ۱ تا ۷
		۱۳۹	۳۹٫۸	-	بازبودن تجارت، ۰ تا ۱۰۰
		۱۱۹	۴۹٫۴	۴٫۰	۷-۷. موانع تجاری غیرتعرفه‌ای، ۱ تا ۷
		۱۴۱	۰٫۰	۲۶٫۹۵	۷-۷. تعرفه‌های تجاری
		۸۱	۶۹٫۴	۵٫۲	۷-۷. پیچیدگی تعرفه‌ها، ۱ تا ۷
		۷۱	۴۰٫۶	۲٫۶	۷-۷. کارایی شفافیت مرزی، ۱ تا ۵
		۱۴۰ (-)	۴۱٫۳ (-، ۸)	-	(۸) بازار نیروی کار
		۱۳۵	۴۵٫۲	-	انعطاف پذیری، ۰ تا ۱۰۰
		۱۰۵	۶۰٫۲	۲۳٫۱	۸-۱. هزینه‌های اخراج، هفته‌های حقوق
		۱۱۲	۳۸٫۸	۳٫۳	۸-۲. رویه‌های استخدام و اخراج، ۱ تا ۷
		۱۳۲	۴۲٫۵	۳٫۶	۸-۳. همکاری در روابط کارگروکارفرما، ۱ تا ۷
		۱۲۷	۵۳٫۱	۴٫۲	۸-۴. انعطاف در تعیین دستمزدها، ۱ تا ۷
		۱۱۱	۲۴٫۷	۲٫۵	۸-۵. سیاست‌های بازار کار فعال، ۱ تا ۷
		۹۳	۶۴٫۰	۶۴٫۰	۸-۶. حقوق کارگران، ۰ تا ۱۰۰



هدفگذاری و اولویت بندی ارتقا		رتبه (تغییر)	نمره (تغییر)	ارزش	شرح
تغییر شاخص	برنامه هدف				
		۱۳۹	۳۰,۴	۲,۸	۷-۸. تسهیل در استخدام نیروی کار خارجی، ۱ تا ۷
		۱۱۶	۴۷,۸	۳,۹	۷-۸. تحرک نیروی کار داخلی، ۱ تا ۷
		۱۳۹	۳۷,۵	-	شایستگی و انگیزش، ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۵	۳۵,۲	۳,۱	۷-۸. اتکا به مدیریت حرفه‌ای، ۱ تا ۷
		۱۲۶	۳۷,۴	۳,۲	۷-۸. پرداخت و بهره‌وری، ۱ تا ۷
		۱۳۴	۲,۲	۰,۲۲	۷-۸. نسبت دستمزد و حقوق زنان به مردان، درصد
		۱۱۲	۷۵,۱	۲۵,۹	۷-۸. نرخ مالیات نیروی کار، درصد
۶۸ (+۵۵)، اولویت ۱	۶۱,۲ (+۱۳,۷)	۱۲۳ (-۲۵)	۴۷,۵ (-۵,۰)	-	(۹) نظام / بازار تامین مالی، ۰ تا ۱۰۰
		۸۸	۳۲,۸	-	تعمیق، ۰ تا ۱۰۰
		۵۳	۶۶,۲	۶۲,۹	۹-۱۰. اعتبار داخلی به بخش خصوصی، درصد از GDP
		۱۲۶	۳۰,۸	۲,۹	۹-۱۰. تامین مالی SMEs، ۱ تا ۷
		۱۲۱	۲۰,۷	۲,۲	۹-۱۰. دسترسی به سرمایه مشترک، ۱ تا ۷
		۶۹	۲۴,۶	۲۴,۶	۹-۱۰. سرمایه‌ای شدن بازار، درصد از GDP
		۸۴	۲۱,۵	۱,۳	۹-۱۰. پرمیوم تامین، از GDP
		۱۳۷	۶۶,۰	-	ثبات، ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۶	۲۹,۹	۲,۸	۹-۱۰. بانک‌های بی‌صدا، ۱ تا ۷
		۱۱۴	۷۸,۰	۱۱,۴	۹-۱۰. دیون غیرعملکردی
		۱۲۲	۹۳,۷	۴,۴	۹-۱۰. شکاف اعتباری، درصد
		۱۴۱	۶۲,۳	۵,۱	۹-۱۰. نسبت سرمایه تنظیم بانک‌ها، درصد از کل دارایی‌ها
۱۳ (+۶)، اولویت ۱	۷۹,۰ (+۴,۹)	۲۱ (-۲)	۷۴,۱ (-۰,۴)	-	(۱۰) اندازه بازار
		۱۸	...	۱۴۳۲	۱۰-۱۰. تولید ناخالص داخلی، به PPPB\$
		۱۳۸	...	۱۵,۹	۱۰-۱۰. واردات کالا و خدمات، درصد از GDP
(IV) اکوسیستم نوآوری					
۷۵ (+۵۷)، اولویت ۱	۵۸,۸ (+۱۴,۵)	۱۳۲ (-۱۳)	۴۴,۳ (-۵,۷)	-	(۱۱) پویایی کسب و کار



هدفگذاری و اولویت بندی ارتقا		رتبه (تغییر)	نمره (تغییر)	ارزش	شرح
تغییر شاخص	برنامه هدف				
		۱۲۷	۴۹٫۶	-	الزامات اداری، ۰ تا ۱۰۰
		۳۲	۹۹٫۴	۱٫۲	۰۱-۱۱. هزینه شروع یک کسب و کار، درصد از سرانه GNI
		۱۳۶	۲۷٫۶	۷۲٫۵	۰۲-۱۱. زمان شروع یک کسب و کار، روزها
		۷۱	۳۹٫۹	۳۷٫۱	۰۳-۱۱. نرخ پوشش حل اختلاف، به دلار
		۱۲۰	۳۱٫۳	۵٫۰	۰۴-۱۱. نظام مقررات حل اختلاف، ۰ تا ۱۶
		۱۳۱	۳۹٫۱	-	فرهنگ کارآفرینی، ۰ تا ۱۰۰
		۱۳۸	۳۳٫۶	۳٫۰	۰۵-۱۱. اقتدار بسوی ریسک کارآفرینی، ۱ تا ۷
		۱۳۴	۳۷٫۹	۳٫۳	۰۶-۱۱. تمایل به تفویض اختیار، ۱ تا ۷
		۹۰	۴۷٫۱	۳٫۸	۰۷-۱۱. رشد کمپانی‌های نوآور
		۱۱۳	۳۷٫۹	۳٫۳	۰۸-۱۱. جذابیت حک‌شدگی کمپانی‌ها، ۱ تا ۷
اولویت ۱	۴۹ (+۲۲)	۷۱ (-۶)	۳۸٫۰ (-۰٫۴)	-	(۱۲) توانایی نوآوری
	۴۴٫۹ (+۶٫۹)				تعامل و تنوع، ۰ تا ۱۰۰
		۱۲۶	۳۰٫۴	-	
		۱۲۷	۴۵٫۴	۳٫۷	۰۱-۱۲. تنوع نیروی کار، ۱ تا ۷
		۹۲	۴۲٫۱	۳٫۵	۰۲-۱۲. وضعیت توسعه خوشه‌ها، ۱ تا ۷
		۹۰	۲٫۲	۰٫۰۷	۰۳-۱۲. همکاری مشترک بین‌المللی
		۱۳۴	۳۲٫۰	۲٫۹	۰۴-۱۲. کالیبراسیون چندملیتی، ۱ تا ۷
		۴۷	۳۵٫۹	-	تحقیق و توسعه، ۰ تا ۱۰۰
		۴۲	۸۲٫۵	۲۶۱٫۰	۰۵-۱۲. انتشارات علمی، امتیاز
		۹۹	۱٫۹	۰٫۱۱	۰۶-۱۲. کاربردهای اختراع، بازای هر ۱ میلیون نفر
		۸۶	۸٫۴	۰٫۳	۰۷-۱۲. هزینه‌های تحقیق و توسعه، درصد از GDP
		۱۵	۵۰٫۹	۰٫۲۰	۰۸-۱۲. عملکرد نهادهای تحقیقاتی، ۰ تا ۱۰۰
		۶۲	۵۷٫۳	-	تجاری سازی، ۰ تا ۱۰۰
		۸۳	۴۰٫۸	۳٫۴	۰۹-۱۲. پیچیدگی خریداران، ۱ تا ۷
		۵۳	۷۳٫۸	۹۴۸٫۸۵	۱۰-۱۲. کاربردهای علائم تجاری، بازای هر ۱ میلیون نفر

ماخذ: نتایج تحقیق به نقل از گزارش رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۲۰.



### ۵-۳- مهم ترین متغیرها و عوامل کاهنده رقابت پذیری ایران در جهان

در ادامه به منظور ارتقای شاخص رقابت پذیری ایران در منطقه و جهان، عمده متغیرها و زیرشاخص هایی که نقش کلیدی در ارتقای رقابت پذیری دارند، شناسایی شده است. بمنظور شناسایی آن متغیرها و شاخص ها، معیارهای چندگانه بشرح جدول (۱۰) ارائه شده است. مطابق معیارهای آن جدول، (۱) شاخص ها و متغیرهایی که رتبه ایران در آن شاخص ها در رتبه های پایین تری (برای نمونه کمتر از ۱۰۰) قرار دارند، در اولویت ارتقا و بهبود قرار دارند؛ (۲) شاخص ها و متغیرهایی که امتیاز (ارزش عددی) ایران در آن شاخص ها در رتبه های پایین تری (برای نمونه کمتر از ۵۰ از ۱۰۰) قرار دارند، در اولویت ارتقا و بهبود قرار دارند؛ و (۳) شاخص ها و متغیرهایی که ایران بالاترین شکاف در امتیاز (ارزش عددی) در آن شاخص ها (برای نمونه شکاف ارزش عددی ایران بیش از ۶۰) قرار دارند، در اولویت ارتقا و بهبود قرار دارند.

جدول (۱۰): تحلیل وضعیت ۱۰۲ شاخص مورد مطالعه رقابت پذیری جهانی ایران در سال ۲۰۱۹

شرح	بدترین وضعیت	وضعیت بد	وضعیت متوسط	وضعیت مطلوب
نمره امتیاز (از ۱۰۰)	۴۵ و کمتر از ۴۵	۴۵ تا ۶۰	۶۰ تا ۷۵	۷۵ به بالا
رتبه (بین ۱۴۰ کشور)	۱۰۰ و بیش از ۱۰۰	۷۰ تا ۱۰۰	۴۵ تا ۷۰	کمتر از ۴۵
شکاف (درصد)	۵۵ و ۵۵ به بالا	۷۵ تا ۵۰	۵۰ تا ۳۵	کمتر از ۳۵
اولویت اهمیت ارتقا	۱	۲	۳	۴

ماخذ: بر مبنای مطالعات نگارنده

از متغیرهای تبیین کننده ۱۲ مولفه اصلی رقابت پذیری ایران در جهان، در ۵۴ متغیر یعنی ۵۲ درصد از ۱۰۴ متغیر مورد بحث در سال ۲۰۱۹، دو ملاک از سه ملاک پیش گفته را توامان ضعیف ارزیابی شده است. در این بین، وضعیت ۲۵ متغیر شامل موانع تعرفه های تجاری، نسبت سرمایه بانک ها، روبه تنزل، تسهیل دراستخدام نیروی کار خارجی، روبه کاهش، حمایت از ریسک کارآفرینی، روبه تنزل، نسبت واردات کالا و خدمات از GDP، حکمرانی منافع سهام داران، بدن تغییر، حمایت از حقوق مالکیت فکری، روبه تنزل، آزادی انتشار، روبه کاهش، مهارت فارغ التحصیلان، سلامت بانک ها، روبه تنزل، زمان شروع یک کسب و کار، روبه تنزل، تورم، روبه تنزل، اتکا به مدیریت حرفه ای، روبه تنزل، تمایل به تفویض اختیار، آموزش ضمن خدمت کارکنان، روبه تنزل، ثبات سیاست اعتمادساز دولت، بی تغییر، ظرفیت های چند-میزبانی، روبه تنزل، فشار مقررات دولتی، روبه تنزل، کارایی خدمات حمل و نقل هوایی، روبه تنزل و همکاری در روابط کارگر-کارفرما، رتبه ایران بیش از ۱۳۰ در سال ۲۰۲۰ بوده است، حال آن که در سال ۲۰۱۰، ۲۰ متغیر شامل میزان مالکیت خارجی، سهولت دسترسی



به وام، میزان موانع تجاری، موانع تعرفه‌ای (متوسط نرخ تعرفه موزون تجاری)، دسترسی به خدمات مالی، دسترسی به سرمایه مخاطره‌آمیز، میزان آموزش کارکنان، حمل و نقل هوایی، تاثیر اقتصادی مقررات مربوط به FDI، استطاعت و کفایت خدمات مالی، انعطاف پذیری در تعیین دستمزدها، حمایت قوی از سرمایه‌گذار، مشارکت زنان در نیروی کار، کیفیت عرضه‌کنندگان محلی، شفافیت سیاست‌گذاری دولتی، محدودیت جریان سرمایه، دسترسی به جدیدترین فناوری‌ها، تمایل به تفویض اختیار، تورم و اتکا به مدیریت حرفه‌ای با رتبه بالاتر از ۱۲۰ در بین کشورها بمراتب ضعیف‌تر ارزیابی می‌شود. در دهه ۲۰۱۰ نه تنها جهت متغیرها بهبود نیافته، بلکه حتی در تنزل رقابت‌پذیری جهانی اقتصاد ایران بدتر نیز شده است. بنابراین به منظور بهبود و ارتقای رقابت‌پذیری اقتصاد ایران در جهان، در مورد تمامی متغیرها از جمله ۵۴ متغیر در جدول و بالاخص ۲۵ متغیر اول بایستی اصلاحات و اقدامات مناسب‌تری انجام پذیرد.





جدول (۱۱): مهم ترین متغیرها و عوامل کاهنده رقابت پذیری ایران در جهان (به ترتیب شدت آنها)

ضعیف ترین	ضعیف ترین	ضعیف
۱. موانع تعرفه های تجاری، ...، ۰٫۰ (۱۴۱)	۲۸. پرداخت و بهره وری، روبه تنزل، ۳۷٫۴ (۱۲۶)	۵۵. کاربردهای اختراع، ۹۹ (۱٫۹)
۲. نسبت سرمایه بانک ها، روبه تنزل، ۶۲٫۳ (۱۴۱)	۲۹. تامین مالی SMEs، روبه تنزل، ۳۰٫۸ (۱۲۶)	۵۶. استقلال قضایی ۹۷ (۳۴٫۷)
۳. تسهیل دراستخدام نیروی کار خارجی، روبه کاهش، ۳۰٫۴ (۱۳۹)	۳۰. قدرت استانداردهای حساسی و گزارش دهی، روبه بهبود، ۴۳٫۹ (۱۲۵)	۵۷. نظام حقوقی سازگار با الگوی کسب و کار دیجیتال، ۹۵ (۳۷٫۹)
۴. حمایت از ریسک کارآفرینی، روبه تنزل، ۳۳٫۶ (۱۳۸)	۳۱. اینترنت فیبرنوری، ...، ۱۲۵	۵۸. حقوق کارگران، ۹۳ (۶۴٫۰)
۵. واردات کالا و خدمات از GDP، ۱۵٫۹ (۱۳۸)	۳۲. حقوق مالکیت، روبه کاهش، ۴۲٫۲ (۱۲۳)	۵۹. وضعیت توسعه خوشه ها، ۹۲ (۴۲٫۱)
۶. حکمرانی منافع سهام داران، بدن تغییر، ۲۷٫۰ (۱۳۷)	۳۳. کارایی نظام حقوقی در حل و فصل اختلافات، روبه کاهش، ۲۷٫۸ (۱۲۲)	۶۰. همکاری مشترک بین المللی، ۹۰ (۲٫۲)
۷. حمایت از حقوق مالکیت فکری، روبه تنزل، ۲۸٫۹ (۱۳۶)	۳۴. شکاف اعتباری، بدون تغییر، ۹۳٫۷ (۱۲۲)	۶۱. رشد کمپانی های نوآور، ۹۰ (۴۷٫۱)
۸. آزادی انتشار، روبه کاهش، ۳۵٫۶ (۱۳۶)	۳۵. مقررات تعارض منافع، بدون تغییر، ۴۰٫۰ (۱۲۱)	۶۲. کارایی خدمات بنادر دریایی، ۸۷ (۴۵٫۶)
۹. مهارت فارغ التحصیلان، روبه تنزل، ۳۳٫۲ (۱۳۶)	۳۶. دسترسی به سرمایه مشترک، روبه تنزل، ۲۰٫۷ (۱۲۱)	۶۳. هزینه های تحقیق و توسعه، ۸۶ (۸٫۴)
۱۰. سلامت بانک ها، روبه تنزل، ۲۹٫۹ (۱۳۶)	۳۷. نظام مقررات حل اختلاف، بدون تغییر، ۳۱٫۳ (۱۲۰)	۶۴. تلفن همراه، ۸۵ (۹۰٫۴)
۱۱. زمان شروع یک کسب و کار، روبه تنزل، ۲۷٫۶ (۱۳۶)	۳۸. موانع تجاری غیرتعرفه ای، روبه بهبود، ۴۹٫۴ (۱۱۹)	۶۵. پرمیوم تامین، ۸۴ (۲۱٫۵)
۱۲. تورم، روبه تنزل، ۵۴٫۴ (۱۳۵)	۳۹. رخداد و وقوع فساد، روبه کاهش، ۲۸٫۰ (۱۱۶)	۶۶. خدمات پلیس قابل اتکا، ۸۴ (۵۱٫۳)
۱۳. اتکا به مدیریت حرفه ای، روبه تنزل، ۳۵٫۲ (۱۳۵)	۴۰. تحرک نیروی کار داخلی، روبه تنزل، ۴۷٫۸ (۱۱۶)	۶۷. پیچیدگی خریداران، ۸۳ (۴۰٫۸)
۱۴. تمایل به تفویض اختیار، روبه تنزل، ۳۷٫۹ (۱۳۴)	۴۱. تغییر مسئولانه دولت، بی تغییر، ۳۱٫۹ (۱۱۵)	۶۸. پیچیدگی تعرفه ها، ۸۱ (۶۹٫۴)
۱۵. آموزش ضمن خدمت کارکنان، روبه تنزل، ۳۴٫۳ (۱۳۴)	۴۲. کیفیت آموزش محلی، روبه تنزل، ۴۱٫۵ (۱۱۵)	۶۹. پهنای باند همراه، ۸۰ (۶۸٫۲)
۱۶. ثبات سیاست اعتمادساز دولت، بی تغییر، ۲۳٫۶ (۱۳۴)	۴۳. دیون غیرعملکردی، روبه تنزل، ۷۸٫۰ (۱۱۴)	۷۰. عوامل تهدید مرتبط با محیط زیست، ۷۹ (۷۲٫۴)
۱۷. ظرفیت های چند-میزبانی، روبه تنزل، ۳۲٫۰ (۱۳۴)	۴۴. ایده های حک شده شرکت ها، روبه تنزل، ۳۷٫۹ (۱۱۳)	۷۱. کیفیت زیرساخت جاده، ۷۹ (۴۸٫۱)
۱۸. فشار مقررات دولتی، روبه تنزل، ۲۴٫۰ (۱۳۳)	۴۵. رویه های استخدام و اخراج، روبه تنزل، ۳۸٫۸ (۱۱۲)	۷۲. دسترسی برق، ۷۸ (۹۹٫۱)
۱۹. کارایی خدمات حمل و نقل هوایی، روبه تنزل، ۳۵٫۲ (۱۳۲)	۴۶. نسبت حقوق و دستمزد نیروی کار زن و مرد، روبه بهبود، ۷۵٫۱ (۱۱۲)	۷۳. مهارت های دیجیتالی جمعیت فعال، ۷۶ (۵۱٫۸)
۲۰. همکاری در روابط کارگر-کارفرما، روبه تنزل، ۴۲٫۵ (۱۳۲)	۴۷. سیاست های بازار کار فعال، روبه تنزل، ۲۴٫۷ (۱۱۱)	۷۴. نرخ بی خانمانی، ۷۵ (۹۳٫۲)
۲۱. کارایی نظام حقوقی در به چالش کشیدن مقررات، روبه تنزل (۱۳۰)	۴۸. جرایم سازمان یافته، روبه تنزل، ۴۹٫۱ (۱۰۷)	۷۵. کیفیت عرضه برق، ۷۵ (۹۲٫۰)
۲۲. آثار انحرافی مالیات و یارانه ها در رقابت، روبه تنزل، ۳۰٫۶ (۱۳۰)	۴۹. رخداد و حوادث تروریستی، بدون تغییر، ۹۷٫۶ (۱۰۷)	۷۶. کیفیت اداری اراضی، ۷۴ (۵۰٫۰)
۲۳. رقابت در خدمات، روبه تنزل، ۵۲٫۲ (۱۳۰)	۵۰. هزینه های زاید، روبه بهبود، ۶۰٫۲ (۱۰۵)	۷۷. نرخ پوشش حل اختلاف، ۷۱ (۳۹٫۹)
۲۴. تفکر انتقادی در یادگیری، روبه تنزل، ۲۶٫۷ (۱۲۸)	۵۱. نسبت دانش آموز به معلم در آموزش ابتدایی، روبه تنزل، ۵۳٫۷ (۱۰۴)	۷۸. کارایی شفافیت مرزی، ۷۱ (۴۰٫۶)
۲۵. انعطاف در تعیین دستمزدها، روبه تنزل، ۵۳٫۱ (۱۲۷)	۵۲. دسترسی آسان استخدام با مهارت، روبه تنزل، ۴۸٫۱ (۱۰۳)	۷۹. امید به زندگی با سلامت، ۷۱ (۸۰٫۴)
۲۶. تنوع نیروی کار، روبه بهبود، ۴۵٫۴ (۱۲۷)	۵۳. مشارکت الکترونیکی، بدون تغییر، ۵۲٫۸ (۱۰۲)	۸۰. اینترنت پهنای باند ثابت، ۶۹ (۲۴٫۶)
۲۷. چشم انداز بلندمدت دولت، بی تغییر، ۲۷٫۸ (۱۲۶)	۵۴. عرضه آب مطمئن / قابل اتکا، روبه تنزل، ۵۲٫۴ (۱۰۰)	۸۱. سرمایه ای شدن بازار، ۶۹ (۲۴٫۶)

ماخذ: نتایج حاصل از تحقیق بنقل از گزارش رقابت پذیری جهانی مجمع جهانی اقتصاد سال های ۲۰۱۰-۲۰۱۹



## ۴- جمع بندی و توصیه های سیاست گذارانه

موقعی رقابت پذیری مناسب (مطلوب) در اقتصاد کشوری تحقق می یابد که نهادهای کارآمد، زیرساخت های توسعه مناسب و گسترده، محیط اقتصادکلان با ثبات، بهداشت و آموزش با کیفیت، مهارت ها و دانش تخصصی بالا و با کیفیت، کارآمدی بازار کالا، کارایی و انعطاف پذیری بازار کار، بازار مالی توسعه یافته، سطح بالای آمادگی جذب فن آوری، بزرگی اندازه بازارها و تخصصی شدن تجارت، کسب و کارهای پیچیده و توسعه یافته مبتنی بر دیجیتال و نهایتاً خلاقیت و نوآفرینی در جامعه نهادینه و درون زا شده باشد. در این چارچوب، این مطالعه با هدف ارزیابی و شکاف منطقه ای و جهانی رقابت پذیری اقتصاد ایران و تبیین رقابت پذیری مناسب و راهکارهای بهبود آن در یک دهه گذشته مورد مطالعه و تدوین یافته است. برای این منظور، ابتدا چارچوب و مبانی نظری موضوع از ابعاد و زوایای مختلف و روش شناسی موضوع بیان شد و سپس نتایج پژوهش تحلیل وضع موجود رقابت پذیری ایران در جهان و مولفه های ۱۲ گانه آن و تصویری از وضع مطلوب تبیین گردید و آنگاه راههای بهبود رقابت پذیری و مولفه ها و متغیرهای اثرگذار بر آن ارایه شد. نتایج مطالعه گویای آن است که:

۱. رقابت پذیری اقتصاد ایران در یک دهه اخیر در مقیاس جهانی و منطقه ای وضعیت نامناسبی داشته و روند کلی آن طی این مدت با ۳۰- رتبه، روبه تنزل گذاشته است. در واقع، ابتدا در سال ۲۰۱۰ جایگاه رقابت پذیری اقتصاد ایران با کسب امتیاز ۴٫۱۴ در رتبه ۶۹ در بین ۱۴۰ کشور جهان قرار داشت که گذار از مرحله مبتنی بر عوامل تولید به مرحله بهبود کارایی قرار داشت. در انتهای دوره، سال ۲۰۱۹، ایران با کسب امتیاز ۵۴/۹ (از مقیاس صفر تا ۱۰۰) با ۳۰ رتبه تنزل، به رتبه ۹۹ سقوط کرد.
۲. گزارش رقابت پذیری، میزان پیچیدگی اقتصاد کشورها، موانع توسعه اقتصادی و نقاط ضعف و قوت اقتصاد هر کشور را در قالب ۱۲ مولفه نشان می دهد. در گزارش اخیر از طرح جدید درسنجش امتیاز و رتبه بندی رقابت پذیری کشورها، رقابت پذیری جهانی بر مبنای انقلاب صنعتی ۴ و پیشرفت های متعاقب آن باز طراحی شده است. وضعیت ایران در ۱۲ مولفه رقابت پذیری (نهادهای، زیرساختها، ثبات اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش، آموزش عالی و کارآموزی، بازار کالا، کار، بازار مالی، آمادگی جذب فن آوری، اندازه بازار، محیط کسب و کار و نوآوری) به نحوی است که ابتدا در سال ۲۰۱۰ ایران در ۲ مولفه بازار کار و بازار مالی ضعیف ترین وضعیت را کسب کرده بود، و در مقابل، در ۲ مولفه ثبات اقتصاد کلان و اندازه بازار وضعیت مناسبی داشت. در واقع، دو مولفه بازار کار و بازار مالی، به عنوان دو نکته ضعف، جایگاه رقابت پذیری ایران را در جهان بشدت تضعیف، و در مقابل دو مولفه ثبات اقتصاد کلان و اندازه بازار، به عنوان دو نکته قوت، رقابت پذیری ایران را در جهان به طور موثری بهبود داده است.

۳. در دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ بهترین و بدترین رتبه را ایران به ترتیب در شاخص اندازه بازار با جایگاه ۱۹ و ۲۱ و در بازار نیروی کار با جایگاه ۱۳۶ و ۱۳۹ به خود اختصاص داده است. در این بین، ایران در ۵ مولفه از ۱۲ مولفه شامل کارایی بازار کار، بازار محصول، نظام مالی، پویایی کسب و کار، نهادها و ثبات محیط اقتصادکلان ضعیف‌ترین وضعیت را داشته (نکات ضعف)، و در مقابل، تنها در یک مولفه اندازه بازار بهترین وضعیت را احراز کرده بود (تنها نکته قوت). بنابراین ۶ مولفه بازار کار، بازار محصول، نظام مالی، پویایی کسب و کار، نهادها و ثبات محیط اقتصادکلان، به عنوان نکات ضعف، وضعیت رقابت‌پذیری ایران را در جهان بشدت تضعیف، و در مقابل تنها مولفه اندازه بازار، رقابت‌پذیری جهانی ایران را به طور موثری بهبود داده است. البته بیم آن می‌رود که چشم‌انداز آتی همه مولفه‌ها از جمله تنها نکته قوت، اندازه بازار ایران با تکانه‌های غیرکنترلی از جمله تحریم‌ها روبه وخامت گذارد.

۴. با دسته‌بندی مولفه‌های دوازده‌گانه رقابت‌پذیری در سه قلمرو ورودی، پردازشی و خروجی، ۳ مولفه (زیرساخت‌ها، سلامت (بهداشت و آموزش ابتدایی) و مهارت‌ها (آموزش عالی و حرفه‌ای)، به عنوان ورودی‌ها، ۷ مولفه (اندازه بازار، نهادها، ثبات محیط اقتصادکلان، کارایی بازار کالا، بازارهای مالی، پویایی کسب و کار و آمادگی تکنولوژیکی) به عنوان پردازشی‌ها و دو مولفه (کارایی بازار نیروی کار و نوآوری) به عنوان خروجی‌ها قابل دسته‌بندی است. با مشاهده وضعیت کلی رقابت‌پذیری ایران در دهه گذشته، رتبه جهانی ایران در رده متوسط، و در طی دوره رو به تنزل (پایین) بوده است. اما رتبه ایران در شاخص‌های ورودی شامل ۳ مولفه زیرساخت‌ها، سلامت و مهارت‌ها، اساساً در رده متوسط، و در طی دوره پرنوسان و بعضاً روبه تنزل (پایین) است و رتبه ایران در مولفه‌های ۷ گانه پردازشی پیشگفته (به خصوص نهادها، ثبات محیط اقتصادکلان، بازار مالی و بازار کالا) و سپس دو مولفه خروجی (بازار نیروی کار و توانایی نوآوری) در رده پایین (وضعیت نامناسبی) ارزیابی می‌شود. این امر نشان از چالش‌های اساسی مدیریتی است؛ به این معنی که مدیریت کشور نه تنها نمی‌تواند از شاخص‌های ورودی (داده‌ها) برای بهبود وضعیت بهره‌گیری کند، بلکه موجب کاهش رتبه در بسیاری از مولفه‌های پردازشی و مولفه‌های خروجی (ستانده‌ها) شده است. عدم توازن و تناسب میان ستانده و داده، گویای ضعف بهره‌وری و کارایی نظام اقتصادی کشور دارد. رفع ضعف و کاستی بنیادی، مربوط به کیفیت سیاست‌گذاری‌ها است.

۵. در چند سال اخیر، گزارش رقابت‌پذیری جهانی با رویکرد جدید در مواجهه و انطباق کشورها با روند انقلاب صنعتی چهارم ارزیابی گردید. این امر موجب تنزل شدید رتبه کلی رقابت‌پذیری ایران شده است. تنزل ۳۰ رتبه‌ای رقابت‌پذیری ایران در سال‌های ۱۹-۲۰۱۰، گویای انعطاف‌ناپذیری اقتصاد ایران



برای تطبیق با تغییرات ناشی از انقلاب صنعتی چهارم است. کاهش رتبه رقابت پذیری ایران با رویکرد پیشین و جدید، عمدتاً به ناحیه پردازشی مربوط می‌شود. از میان شاخص‌های ۷ گانه، وضعیت رتبه شاخص‌های «ثبات اقتصادکلان»، «نهاده‌ها»، «مهارت‌ها» و «پویایی کسب‌وکار» بمراتب نامناسب‌تر است.

۶. از ۱۰۴ متغیر تبیین‌کننده ۱۲ مولفه اصلی رقابت‌پذیری ایران در جهان، ۵۴ متغیر ۵۲ درصد از کل متغیرها، موقعیت و رتبه ایران در بین ۱۴۱ کشور ۹۹ و بالاتر از ۹۹ بوده است. در این بین، در سال ۲۰۲۰ وضعیت ۲۵ متغیر شامل موانع تعرفه‌های تجاری، نسبت سرمایه بانک‌ها، تسهیل دراستخدام نیروی کار خارجی، حمایت از ریسک کارآفرینی، نسبت واردات کالا و خدمات از GDP، حکمرانی منافع سهام‌داران، حمایت از حقوق مالکیت فکری، آزادی انتشار، مهارت فارغ‌التحصیلان، سلامت بانک‌ها، زمان شروع یک کسب‌وکار، تورم، اتکا به مدیریت حرفه‌ای، تمایل به تفویض اختیار، آموزش ضمن خدمت کارکنان، ثبات سیاست اعتمادساز دولت، ظرفیت‌های چند-میزبانی، فشار مقررات دولتی، کارایی خدمات حمل و نقل هوایی و همکاری در روابط کارگر-کارفرما، رتبه ایران بیش از ۱۳۰ در سال ۲۰۱۹ بوده است. بی‌شکها این مجموعه متغیرها در کاهش رقابت‌پذیری ایران تعیین‌کننده‌اند و بنابراین به منظور بهبود ارتقای رقابت‌پذیری ایران، در تمامی متغیرها، عوامل و سیاستها از جمله ۵۴ متغیر و بالاخص ۲۵ متغیر و عامل سیاستی پیش‌گفته بایستی اصلاحات و اقدامات مناسب‌تری انجام پذیرد.

۷. کشورهای موفق در گذار از کووید ۱۹ در ۵ مولفه رقابت‌پذیری (اقتصاد دیجیتال پیشرفته، شبکه تامین اجتماعی قوی، نظام تامین مالی قوی، موفق در کیفیت سیاستها و تجربه‌های موفق پیشین اپیدمی) در جهان غرب اروپا و آمریکا قرار دارند و اما در این بین برخی کشورها در چند مولفه توأمان موفق ظاهر شده‌اند، برای نمونه سوئیس در ۳ مولفه، آمریکا، فنلاند، اتریش، سنگاپور و امارات متحده در ۲ مولفه. با ملاحظه آن ۵ مولفه برای ایران، به نظر می‌آید عمده ضعف ایران در سه مولفه اقتصاد دیجیتال پیشرفته، نظام تامین مالی قوی و کیفیت بالا در اجرای سیاست‌های مربوطه دانست. بنابراین اهتمامی جدی بر تمام مولفه‌ها از جمله ۵ مولفه پیش‌گفته به خصوص سه مولفه اقتصاد دیجیتال، نظام تامین مالی و کیفیت اجرای سیاست‌ها می‌بایستی صورت پذیرد.

۸. با دقت در امتیاز (ارزش عددی) و رتبه ۱۲ مولفه رقابت‌پذیری در مقایسه با اقتصاد همسان با ایران در منطقه (ترکیه)، نتیجه می‌شود یکایک آن ۱۲ مولفه در بهبود شاخص رقابت‌پذیری با اهمیت هستند، منتهی نظر به امتیاز (ارزش عددی)، رتبه ایران و تحلیل شکاف در ۶ مولفه نخست، افزایش ارزش



عددی و ارتقای رتبه آنها، در ارتقای شاخص رقابت پذیری ایران موثرتر هستند. مختصات راهبرد ارتقای رقابت پذیری ایران در میان مدت ۵ ساله برنامه هفتم توسعه در ۱۲ مولفه تبیین کننده رقابت پذیری ایران با ترکیه، نتیجه می شود شش عمده مولفه کلیدی در بهبود شاخص رقابت پذیری ایران بترتیب الویت و اهمیت ارتقا عبارتست از: بازار نیروی کار با رتبه ۱۴۰ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۱,۳، ثبات محیط اقتصاد کلان با رتبه ۱۳۴ و امتیاز (ارزش عددی) ۵۲,۲، بازار محصول با رتبه ۱۳۳ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۱,۶، پویایی کسب و کار با رتبه ۱۳۲ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۴,۳، نظام و بازار تامین مالی با رتبه ۱۲۳ و امتیاز (ارزش عددی) ۴۷,۵ و نهادها با رتبه ۹۹ و امتیاز (ارزش عددی) ۵۳,۰.

۹. بمنظور ارتقای رقابت پذیری ایران در ۱۲ مولفه و اجزای آن در راستای (۱) ارتقای کارآمدی نهادها، (۲) زیرساخت های توسعه یافته و روزآمد، (۳) ثبات محیط اقتصاد کلان، (۴) بهداشت و آموزش پایه باکیفیت و اثربخش، (۵) آموزش عالی ثمربخش و تنگاتنگ تعاملی با ابعاد همه جانبه توسعه، (۶) بازار کالای کارآمد و الزامات آن، (۷) بازار کار کارا و ثمربخش و تعامل تنگاتنگ با ابعاد همه جانبه توسعه، (۸) بازار مالی توسعه یافته و تسهیل کننده توسعه، (۹) آمادگی جذب فناوری با تعامل سازنده و کاهش نااطمینانی ها، (۱۰) توسعه بازار همسان با اقتصادهای نوظهور / تازه صنعتی پیشرو، (۱۱) پیچیدگی، توسعه یافتگی و درهم تنیدگی و تعامل تنگاتنگ کسب و کارها (۱۲) تمهیدات و الزامات برای توسعه نوآوری قابل پیشنهاد است.







مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

نام گروه:

گروه مطالعات و پژوهش های بازرگانی خارجی

تهیه کننده:

دکتر میرعبداله حسینی

ناظر علمی:

امین مالکی

تاریخ انتشار:

مهر ماه ۱۴۰۱



[www.itsr.ir](http://www.itsr.ir)